● પ્રકાશક

પ્રવીણચંદ્ર જી. શાહ
(ભાગીદાર)
જયભારત પ્રકાશન એન્ડ કું.
કલ્યાણ, ભવન તિલક માર્ગ, અમદાવાદ.

● આવૃત્તિ પ્રથમ : ૧૯૭૩
,, દ્વિતીય : ૧૯૭૭

● કિંમત : ૬=૦૦

આવી છે તે માર્ગદર્શન પૂરતી જ કહેવાય. વધારે માહિતી મેળવીને જ્ઞાનની શુદ્ધિ કરવા માટે બીજા મૂળ-ગ્રંથો જોવા જોઈએ; નહીંતર જ્ઞાન મર્યાદિત બની શકે.

આ પુસ્તકના સંપાદનમાં 'પ્રાકૃત ગ્રંથ પરિષદ' દ્વારા પ્રકાશિત 'ચઉપ્પન્નમહાપુરિસચરિયં'નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે માટે પરિષદના મંત્રી શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા અને મૂળ ગ્રંથના સંપાદક પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજકનો હું આભારી છું. આ ગ્રંથ તૈયાર કરતી વખતે ડૉ. હ. ચૂ. ભાયાણી તરફથી જે માર્ગદર્શન મળ્યું અને તેમનાં પુસ્તકોની જે સહાય મળી તે માટે તેમનો પણ હું આભાર માનું છું. આ ગ્રંથના આચાર્ય શ્રી હેમસાગરસૂરિએ કરેલા ગુજરાતી અનુવાદની પણ સહાય લીધી છે એટલે તેમનો પણ હું આભારી છું. બીજા ગ્રંથોની સહાય મેળવી છે તે માટે તે તે ગ્રંથકારોનો આભાર માનવો ઘટે. ગુજરાતી ભાષાને સુધારવા માટે પ્રા. કાનજીભાઈ પટેલ અને પ્રા. નીતિનભાઈ દેસાઈએ મદદ કરી છે તે માટે તેમનો ખૂબ આભારી છું. છતાં ગુજરાતી ભાષાની જે કાંઈ ભૂલો રહી ગઈ હોય તે માટે હું જવાબદાર છું અને તે ક્ષમ્ય ગણાશે એવી આશા રાખું છું. જે કાંઈ ભૂલો રહી ગઈ હોય તે પ્રત્યે મારું ધ્યાન દોરવા માટે વાચકોને અનુરોધ કરું છું. પ્રાકૃત ભણનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ઓછી હોવાને કારણે પ્રાકૃત-ગ્રંથ માટે પ્રકાશકો આગળ આવતા નથી. પરંતુ આ ગ્રંથને પ્રકાશિત કરવા માટે 'આર્હત પ્રકાશન'ના કાર્યકર્તાઓએ જે ભાર ઉઠાવ્યો છે તે માટે હું તેમને ધન્યવાદ આપું છું અને તેમનો ખાસ આભાર માનું છું.

[illegible] — કે. આર. ચંદ્ર

ભાષાઓના આજના વિસ્તારોમાં એક કાળે અનેક અપભ્રંશોનો વ્યવહાર થતો અને તે સ્થાનીય અપભ્રંશોમાંથી આજની આધુનિક ભાષાઓનો જન્મ થયો હિન્દી હોય કે બંગાળી, મરાઠી હોય કે ગુજરાતી—આ દરેક ભાષામાં પ્રચ તદ્ભવ અને દેશ્ય શબ્દો તથા નામાખ્યાનનાં રૂપોનો વિકાસ વૈજ્ઞાનિક સં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સમજવા માટે પ્રાકૃત ભાષાઓનું જ્ઞાન અત્યંત જરૂરી ગણાય

આપણે ગુજરાતી ભાષામાંથી જ થોડાંક દૃષ્ટાંત લઈએ. ગુજરાતી વપરાતા તદ્ભવ શબ્દોને પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત સાથે આ પ્રમાણે સરખાવી શક

ગુજરાતી	પ્રાકૃત	સં
મેલ	મઇલ	મ
વેર	વેર	[illegible]
ગોરી	ગોરી	[illegible]
ભાઈ	ભાઈ	[illegible]
અગડં બગડં	અગડ વિગડ	અકૃત
સગો	સગો	ર
પાણી	પાણિય	પ
જુવાન	જુવાણ	[illegible]
તળાવ	તલાવ, તલાગ	[illegible]
[illegible]	અજ્જ	[illegible]
[illegible]	હત્થ	[illegible]
[illegible]	અગ્ગિ	અગ્નિ
[illegible]	[illegible]	મુક્ત
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

પ્રાકૃત-સાહિત્ય : ટૂંક પરિચય

પ્રાકૃતો લોકભાષા હોવાને કારણે લોકોમાં ઉપદેશ આપવા માટે ભગવાન મહાવીરે અને ભગવાન બુદ્ધે તેમના કાળમાં વપરાતી પ્રાકૃત ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો અને તેમાં પ્રથમ પ્રાકૃત સાહિત્ય સર્જાયું. ત્યાર પછી ધાર્મિક અને બિનધાર્મિક સાહિત્ય જુદી જુદી પ્રાકૃતોમાં સર્જાતું આવ્યું. કાળની દૃષ્ટિએ જોતાં ઈ. સ. પૂર્વે પાંચમી [illegible] [illegible] અઢારમી સદી સુધી પ્રાકૃત સાહિત્ય મળે છે. પ્રાકૃત સાહિત્યના સર્જનમાં બૌદ્ધો અને જૈનોની સાથે વૈષ્ણવો, શૈવો અને મુસલમાનોએ પણ ફાળો આપ્યો છે.

ભગવાન બુદ્ધે પોતાના ઉપદેશો પાલિ ભાષામાં આપ્યા હતા. બૌદ્ધ સિદ્ધાંત, [illegible] અને દર્શન વિષેનું સાહિત્ય પાલિ ત્રિપિટકના નામથી ઓળખાય છે. એ [illegible] ટીકા-[illegible] [illegible]-સાહિત્ય અને કાવ્ય, વ્યાકરણ, કોશ, છન્દ સંબંધી સાહિત્ય પણ પાલિમાં છે.

અનુક્રમ

વિષય

રાખી. ઘેર આવીને બીજે દિવસે ગુણધર્મ કનકવતી સાથે દ્યૂતક્રીડામાં હારી ગયો. ત્યારે પહેલાંથી નક્કી કર્યા પ્રમાણે તેના મિત્રસમા મંત્રીપુત્ર મતિસાગરે કનકવતીને તે ઘૂઘરી ભેટરૂપે આપી. ખોવાયેલી ઘૂઘરી આ રીતે મેળવીને કનકવતીને બહુ આશ્ચર્ય થયું. બીજી રાત્રે પણ એ જ પ્રકારે વિદ્યાધરને ત્યાં જઈને ગુણધર્મ કનકવતીના પગમાંથી સરી પડેલું ઝાંઝર લઈ આવ્યો. મતિસાગરે તે ઝાંઝર પણ કનકવતીને આપ્યું. એનાથી કનકવતી બહુ ગભરાઈ ગઈ પણ ગુણધર્મને કહ્યું કે ધીરે ધીરે તમે બધી સત્ય હકીકત જાણી જશો.

ત્રીજી રાત્રે પણ ગુણધર્મ અદૃશ્ય બનીને કનકવતીના મહેલમાં ગયો. કનકવતીને શંકા થઈ ગઈ હતી કે ગુણધર્મ છૂપી રીતે વિદ્યાધરેન્દ્રને ત્યાં આવે છે એટલે આ રાતે કનકવતીએ પોતાની દાસીને કહ્યું કે બચપણમાં જ એ વિદ્યાધરે મારું હરણ કરીને મને પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી કે જ્યાં સુધી તેની રજા ન મળે ત્યાં સુધી કોઈ [illegible] સાથે પ્રેમ-સંબંધ સ્થાપિત ન કરવો. લોકલાજને લીધે લગ્ન તો કર્યું [illegible] હું દ્વિધામાં છું. મારા પતિનું શું થશે? શું એ દુષ્ટ વિદ્યાધર એને [illegible] કનકવતીએ વિદ્યાધર પાસે જવાનું માંડી વાળ્યું અને તેની દાસી [illegible] ગુણધર્મ પણ તે જ પ્રમાણે ત્યાં ગયો. દાસીએ વિદ્યાધરને બતાવ્યું કે કનકવતી [illegible] નથી એટલે આવી નથી. આ સાંભળીને વિદ્યાધર ગુસ્સે થઈ ગયો અને [illegible] મારવા માટે પોતાની તલવાર ઉગામી. એટલામાં તો ગુણધર્મે પ્રકટ થઈને [illegible] પોતાની તલવાર વડે મારી નાખ્યો. ગુણધર્મે [illegible] [illegible] મુક્ત કરી અને તેના પાસેથી પણ જાણ્યું કે એ જ [illegible] [illegible] રીતે તે જ પ્રમાણે પોતાના વશમાં કરીને [illegible] [illegible]

[illegible]

રાખી. ઘેર આવીને બીજે દિવસે ગુણધર્મ કનકવતી સાથે દ્યૂતક્રીડામાં હારી ગયો. ત્યારે પહેલાંથી નક્કી કર્યા પ્રમાણે તેના મિત્રસમા મંત્રીપુત્ર મતિસાગરે કનકવતીને તે ઘૂઘરી ભેટરૂપે આપી. ખોવાયેલી ઘૂઘરી આ રીતે મેળવીને કનકવતીને બહુ આશ્ચર્ય થયું. બીજી રાત્રે પણ એ જ પ્રકારે વિદ્યાધરને ત્યાં જઈને ગુણધર્મ કનકવતીના પગમાંથી સરી પડેલું ઝાંઝર લઈ આવ્યો. મતિસાગરે તે ઝાંઝર પણ કનકવતીને આપ્યું. એનાથી કનકવતી બહુ ગભરાઈ ગઈ પણ ગુણધર્મને કહ્યું કે ધીરે ધીરે તમે બધી સત્ય હકીકત જાણી જશો.

ત્રીજી રાત્રે પણ ગુણધર્મ અદૃશ્ય બનીને કનકવતીના મહેલમાં ગયો. કનકવતીને શંકા થઈ ગઈ હતી કે ગુણધર્મ છૂપી રીતે વિદ્યાધરેન્દ્રને ત્યાં આવે છે એટલે આ રાત્રે કનકવતીએ પોતાની દાસીને કહ્યું કે બાળપણમાં જ એ વિદ્યાધરે મારું હરણ કરીને મને પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી કે જ્યાં સુધી તેની રજા ન મળે ત્યાં સુધી કોઈ અન્ય પુરુષ સાથે પ્રેમ-સંબંધ સ્થાપિત ન કરવો. લોકલાજને લીધે લગ્ન તો કર્યું પણ હવે હું ચિંતામાં છું. મારા પતિનું શું થશે? શું એ દુષ્ટ વિદ્યાધર એને મારી નાખશે? કનકવતીએ વિદ્યાધર પાસે જવાનું માંડી વાળ્યું અને તેની દાસી ત્યાં ગઈ. ગુણધર્મ પણ તે જ પ્રમાણે ત્યાં ગયો. દાસીએ વિદ્યાધરને બતાવ્યું કે કનકવતી સ્વસ્થ નથી એટલે આવી નથી. આ સાંભળીને વિદ્યાધર ગુસ્સે થઈ ગયો અને દાસીને મારવા માટે પોતાની તરવાર ઉગામી. એટલામાં તો ગુણધર્મે પ્રકટ થઈને વિદ્યાધરને પોતાની તરવાર વડે મારી નાખ્યો. ગુણધર્મે બીજી ત્રણ [illegible] મુક્ત કરાવી અને તેમના પાસેથી પણ જાણ્યું કે એ જ વિદ્યાધરે [illegible] રીતે તે જ પ્રમાણે પોતાના વશમાં કરીને [illegible] હતી. ત્યારથી ગુણધર્મ કનકવતી પાસે ગયો [illegible]

બંનેએ પોતપોતાનાં અપર નામો જુદાં જુદાં રાખ્યાં હશે. આપણા શીલાંકે કોઈ એક દેશીનામમાલા નામનો ગ્રંથ રચ્યો હશે અથવા કોઈ દેશી શબ્દકોશ ઉપર ટીકા લખી હશે એમ પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજક[1] માને છે. જીવસમાસ–પ્રકરણવૃત્તિ અને પૂજાવિધિ–પ્રકરણના કર્તાઓનાં નામ પણ શીલાંક અને શીલાચાર્ય છે, પરંતુ આપણા જ શીલાચાર્ય હશે એવું વિગતો તપાસ્યા વગર કહી શકાય તેમ નથી.

૩. ચઉપ્પન્નમહાપુરિસચરિયં :

ચઉપ્પન્નમહાપુરિસચરિયં એક ચરિત–ગ્રંથ છે જેમાં જૈન પરંપરામાં ગણાતા ચોપન મહાપુરુષોનાં ચરિતો એટલે જીવનવૃત્તો વર્ણવેલાં છે. આચાર્ય જિનસેન પ્રમાણે જેમાં એક મહાપુરુષનું ચરિત હોય તે પુરાણ અને જેમાં બધા મહાપુરુષોનાં ચરિતો હોય તે મહાપુરાણ. એ પ્રકારે એ ગ્રંથની એક વિશેષતા એ છે કે તે એક સર્વપ્રથમ જૈન મહાપુરાણ છે. બીજાં મહાપુરાણો એના પછી રચાયેલ છે એટલે એ તેમનો કેટલેક અંશે આધારસ્રોત છે. એક મહાપુરાણ હોવા છતાં એ તદ્દન પૌરાણિક શૈલીમાં નથી લખાયું. જ્યારે એ ગ્રંથ રચાયો ત્યારે કાવ્યાત્મક શૈલીનો વિકાસ થઈ ચૂક્યો હતો એટલે એમાં પણ કાવ્યાત્મક શૈલી જોવા મળે છે. એમાં ઋતુ, યુદ્ધ, નગર, મુગ્ધનારીવ્યાપાર, ચંદ્રોદય, સૂર્યોદય વગેરેનાં વર્ણનો, સમાસવાળી પદ–રચનાઓ અને અનેક સુભાષિતો જોવા મળે છે. એ ગદ્યપ્રધાન ગ્રંથ છે અને વચ્ચે વચ્ચે પદ્યો આવતાં રહે છે એટલે એને એક [illegible] કહી શકાય. એની ભાષા પ્રાકૃત છે, પણ કોઈક કોઈક ઠેકાણે અપભ્રંશ પણ જોવા મળે છે. એમાં આવતું વિબુધાનંદ નામનું નાટક તો સંસ્કૃતમાં છે. એની પ્રાકૃત ભાષામાં અનેક દેશ્ય શબ્દો છે અને આજની લોકભાષાઓના કેટલાક [illegible]

[illegible]

(૨) એક બીજું પ્રાકૃત ચઉપ્પન્નમહાપુરિસચરિયં : આમ્ર નામના કવિએ પણ એક ચઉપ્પન્નમહાપુરિસચરિયંની પ્રાકૃત પદ્યમાં રચના કરી છે. આ ગ્રંથ ૧૦૩ અધિકારોમાં વિભક્ત છે અને મુખ્યત્વે ગાથા છંદમાં લખાયેલ છે. ચોપન મહાપુરુષોનાં ચરિતો પૂરાં થયાં પછી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે આમાં નવ પ્રતિવાસુદેવોનાં ચરિતો જોડવાથી આ સંખ્યા તેસઠની થઈ જાય છે.

(૩) તિસટ્ઠિમહાપુરિસગુણાલંકારુ અથવા અપભ્રંશ મહાપુરાણ : એના રચયિતા મહાકવિ પુષ્પદંત છે. એમનો સમય ૧૦મી સદી છે. આ રચના પદ્યમય છે અને અપભ્રંશ ભાષામાં છે. આ કાવ્યકૃતિ મહાકાવ્યનો એક ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો પૂરો પાડે છે. એની તુલના સંસ્કૃત સાહિત્યની ઉત્તમ કાવ્યકૃતિઓ સાથે કરી શકાય. એમાં ૧૦૨ સંધિઓ (અધ્યાયો) છે. એની રામકથા ગુણભદ્રની સંસ્કૃત ઉત્તરપુરાણની રામકથાને અનુસરે છે.

(૪) સંસ્કૃત મહાપુરાણ : સંસ્કૃતમાં પણ ૧૦મી સદીનું મહાપુરાણ મળે છે. એના બે ભાગ છે – આદિપુરાણ અને ઉત્તરપુરાણ. આદિપુરાણમાં પ્રથમ તીર્થંકર અને પ્રથમ ચક્રવર્તીના જીવનચરિતો છે અને એની રચના જિનસેનાચાર્યે કરી છે. ઉત્તરપુરાણમાં બીજા મહાપુરુષોનાં જીવનચરિતો છે અને એની રચના જિનસેનાચાર્યના શિષ્ય ગુણભદ્રે કરી છે. એની રામકથાની વિશેષતા એ છે કે તેમાં સીતા મંદોદરીની પુત્રી છે, રામને વનવાસ આપ્યો નથી અને સીતાનું નિર્વાસન થયું નથી. કિંતુ [illegible] અને [illegible] રામાયણ પ્રમાણે પણ સીતા મંદોદરીની પુત્રી છે. આદિપુરાણમાં ૪૭ અધ્યાય છે અને ઉત્તરપુરાણમાં ૨૯ અધ્યાય છે.

જૈન પરંપરા પ્રમાણે સાહિત્યના ચાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે: પ્રથમાનુયોગ અથવા ધર્મકથાનુયોગ એટલે કથા-સાહિત્ય, ગણિતાનુયોગ અથવા કરણાનુયોગ એટલે ગણિત-ભૂગોળ સંબંધી સાહિત્ય, દ્રવ્યાનુયોગ એટલે દર્શન-સાહિત્ય અને ચરણાનુયોગ એટલે આચાર-સાહિત્ય. આ ચારે વિભાગોમાં કથા-સાહિત્યનું નામ પ્રથમાનુયોગ છે અને તેને સાહિત્યમાં પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. કારણ કે કથા એક એવો સરળ ઉપાય છે જેના વડે સકળ જનસમુદાયને સહેલાઈથી કલ્યાણના માર્ગે વાળી શકાય, દર્શન અને આચાર વિશેનું જ્ઞાન વિનોદ સાથે આપી શકાય અને લોકોનું મનોરંજન કરતાં કરતાં ઉપદેશ આપી શકાય. સંપૂર્ણ સાહિત્યમાં કથા-સાહિત્યનું મહત્ત્વ સર્વોપરિ છે એમ માનવામાં કોઈ અતિશયોક્તિ નથી.

(૨) અર્ધમાગધી અને શૌરસેની આગમ તથા તેના ટીકા-સાહિત્યમાં કથાઓ :

જૂનામાં જૂના પ્રાકૃત એટલે અર્ધમાગધી આગમ સાહિત્યમાં, જેમાં મુખ્યત્વે જૈન સિદ્ધાંત, જૈન આચાર અને જૈન પરંપરાઓ વિશેની ચર્ચાઓ છે, તેમાં અનેક પ્રકારની કથાઓ મળે છે. પશુ-કથા, લોક-કથા, ઐતિહાસિક અને અર્ધ-ઐતિહાસિક કથા, ચરિત-કથા, પૌરાણિક-કથા, દૃષ્ટાંત-કથા, સંવાદ-કથા, આખ્યાયિકા વગેરે. નાતા ધમ્મકહા, ઉત્તરાધ્યયન, વિપાકસૂત્ર વગેરે તો આગમ સાહિત્યના વિશેષ કથા-ગ્રંથો છે. [illegible] ઉપર સમાયેલા નિર્યુક્તિ અને ભાષ્ય નામના પદ્યાત્મક પ્રાકૃત ટીકા- [illegible] ધાર્મિક, લૌકિક અને પૌરાણિક આખ્યાનો મળે છે. ત્યાર પછી [illegible] પ્રાકૃત ચૂર્ણિ-સાહિત્ય [illegible] કથાઓનો વિપુલ ભંડાર છે. [illegible] અનેક [illegible] કથાઓ મળે છે. [illegible] ચૂર્ણિ [illegible]

ચરિય' (જિન), ગુણપાલનું જંબૂચરિય' (આચાર્ય), જિનમાણિક્યનું કુમ્માપુત્ત ચરિય' (ગૃહસ્થ), દેવેન્દ્રસૂરિનું સુદંસણાચરિય' (શેઠની પુત્રી) અને માનતુંગસૂરિનું જયંતીચરિય' (રાજકુમારી) વગેરે ચરિતગ્રંથો છે.

(૪) રોમાંટિક એટલે પ્રેમ અને સાહસપૂર્ણ કથા-કાવ્ય :

આ જાતની રચનાઓમાં પ્રેમ-પ્રકરણ અને સાહસ એ મુખ્ય તત્ત્વો હોય છે. કાવ્યાત્મક શૈલીનો અહીં વધારે પ્રયોગ જોવા મળે છે ને કેટલીક કૃતિઓ તો મહાકાવ્યની શૈલીને અનુસરે છે. એમાં પણ બે પ્રકારો છે—ધાર્મિક અને બિનધાર્મિક. ધાર્મિક રચનાઓમાં ધર્મ અને નીતિ વિષેનાં પ્રકરણો હોય જ અને અંતે વૈરાગ્ય પરક હોય છે, જ્યારે બિનધાર્મિક કૃતિઓ શુદ્ધ સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ લખાયેલી હોય છે. ધાર્મિક રોમાંચપૂર્ણ કાવ્યોમાં પાદલિપ્તસૂરિની તરંગવતી, હરિભદ્રનું ધૂર્તાખ્યાન, સંઘદાસની વસુદેવહિંડી, ઉદ્યોતનસૂરિની કુવલયમાલા, હરિભદ્રની સમરાઇચ્ચકહા, ધનેશ્વરનું સુરસુંદરીચરિય' વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. બિનધાર્મિક કથા-કાવ્યોમાં ગુણાઢ્યની બૃહત્કથા, કુતૂહલની લીલાવતી, પ્રવરસેનનું સેતુબંધ, વાક્પતિનું ગોડવહો વગેરેનાં નામ આપી શકાય. ગોડવહો એક ઐતિહાસિક કાવ્ય તરીકે પણ ગણી શકાય. વળી સેતુબંધ અને ગોડવહો શુદ્ધ સાહિત્યિક મહાકાવ્યો છે.

(૫) પ્રબંધ :

આ પ્રકારની રચનાઓમાં અનેક પ્રકારના લૌકિક મહાપુરુષો અને ધર્માત્મા [illegible] અને અનેક તીર્થોનો પરિચય આપવામાં આવેલ છે. કેટલીક કૃતિઓ અર્ધ-ઐતિહાસિક [illegible] આપવામાં આવી છે. એમાં પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત [illegible] છે. મેરુતુંગનો પ્રબંધચિંતામણિ, જિનપ્રભસૂરિના [illegible] પ્રબંધકોશ [illegible] વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

માટે ગુણધર્મે પોતાની વિદ્યાસિદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો અને પોતાની નિર્ભયતા અને સાહસ વડે તેની વિવશતા જણાઈ આવી ત્યારે એક વીર પુરુષની જેમ જાન જોખમમાં મૂકીને પોતાના શૌર્ય વડે તે દુષ્ટ વિદ્યાધરને ખતમ કર્યો. એ રીતે તે પોતાના થતા અપમાનનો બદલો લીધો અને પોતાની પ્રિયતમાને દુશ્મનના કબજામાંથી મુક્ત કરાવી. સાધારણ રીતે કથાનો અંત અહીં જ આવી જાય છે, પણ કથાકાર એ કથાને વૈરાગ્યપ્રેરક બનાવવા માટે એમાં બીજા પ્રસંગો ઉમેરે છે. મરેલ વિદ્યાધરના નાના ભાઈની દખલ, બંને પ્રેમીઓનું અપહરણ, છૂટી પડેલી કનકવતીનો આત્મહત્યાનો પ્રસંગ, બંનેનું ફરી મિલન, કનકવતી દ્વારા ગુણધર્મને પુરુષાર્થ કરવા પ્રેરણા આપવી અને તે વિદ્યાધરને પોતાના રસ્તામાંથી દૂર કરવો—આ બધા પ્રસંગો પ્રેમી યુગલનાં ચરિત્રોમાં ગાઢ પ્રેમ અને સાહસિકતાનાં તત્ત્વોનો ઉમેરો કરે છે.

કથાના આ માળખા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે આ પૌરાણિક કે ઐતિહાસિક કથા નથી, તેમ જ કોઈ બ્રાહ્મણ, બૌદ્ધ કે જૈન કથા પણ નથી. આ કથામાં જે જે જૈન તત્ત્વો મળે છે તે સપ્રયોજન ગોઠવવામાં આવ્યાં છે: જેમ કે, નંદનવનમાં ઋષભજિનની પૂજા કરવી, દાસી દ્વારા ઋષભજિનને યાદ કરવા, વિદ્યાધર ઋષભનું મંદિર બનાવે તેનો ઉલ્લેખ, ગુણધર્મનો એક મહામુનિ સાથે ભેટો અને અંતે ગુણધર્મ દ્વારા મુનિધર્મ સ્વીકારવો. આ પ્રસંગો કાઢી નાખ્યા હોય તો એ કથાના મૂળ સ્વરૂપમાં કાંઈ ફરક પડતો નથી અને ત્યારે એ વસ્તુતઃ એક લોકકથા તરીકે તરી આવે છે. આ કથામાં જૈન તત્ત્વોનો ઉપયોગ [illegible] બનાવવા માટે કરવામાં આવ્યો છે, જે પોતે આ કથા મુનિચંદ્ર [illegible] છે અને [illegible] જૈન [illegible] છે. [illegible]

૪. [illegible] :

[illegible]

દુઃખો ઝીલ્યાં છતાં તેની પત્ની તેનાથી વિમુખ થઈને બીજા પુરુષ સાથે પ્રેમ-સંબંધ બાંધવાનો પ્રયત્ન કરે એ સંસારનો એક વિચિત્ર વિલાસ જ ગણાય. એ કટુ અનુભવ ગુણધર્મને પ્રવ્રજિત થવા પ્રેરે છે.

એ રીતે કથાનું મૂલ્યાંકન કરતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે આમાં અવરોધક તત્ત્વો (વર્ણન, સમાસાદિ) ખાસ કરીને આવતાં નથી અને ઘટનાઓના સુંદર સંકલન અને સતત કુતૂહલ-ભાવના જાગૃત રાખવાને કારણે કથાકારને એક સરળ અને રોચક કથાનક બનાવવામાં સફળતા સાંપડી છે.

૯. અન્ય કથા-સાહિત્ય પર આ કથાની અસરઃ

મુનિચંદ્ર-કથાને જો જૈન પરિવેષમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે તો આ એક બિનધાર્મિક કથા તરીકે ઊપસી આવે છે. કથાના પાછલા ભાગમાં કનકવતીને ભેટવાઈનો જે પ્રસંગ આવે છે તે કથાનકને વૈરાગ્યપ્રધાન બનાવવા માટે ઇરાદાપૂર્વક જોડવામાં આવ્યો છે. પ્રારંભમાં આવતા કનકવતીના સ્વયંવરના અંશને અને નિરદાચાર્યના પ્રસંગને પણ અલગ કરીએ તો આ કથાનકને પરવર્તી કાળમાં રચાયેલ સંસ્કૃત, ગુજરાતી અને બીજી ભાષાઓની અનેક કૃતિઓમાં આવતી પંચદંડની આરંભની કથા સાથે સરખાવી શકાય અને કનકવતીની કથાનો પ્રભાવ લોકો પર કેટલો સમય રહ્યો હશે તેનો ખ્યાલ પણ તેમાં આવતી સમાન ઘટનાઓ ઉપરથી આવી શકે છે.

[illegible] આ કથા પુરાણમાં પણ ગઈ હોય એમ લાગે છે અને ત્યાંથી [illegible] માં આ કથાના મુખ્ય પ્રસંગોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ [illegible] માટે નીચે [illegible] આપવામાં આવે છે.

રાજા વિક્રમ અને દેવદમની [illegible] પંચદંડની આરંભની વાર્તા :

[illegible]

આપે છે ત્યારે તે પણ વિદ્યાબળથી રાજા ગુપ્ત રીતે લઈ લે છે, પછી સ્વપ્ને બહાને વિક્રમ દમનીને કહે છે, "મેં તને ઇંદ્રસભામાં નૃત્ય કરતી જોઈ હતી." દમની સત્ય સાબિત કરવા કહે છે, ત્યારે ત્રણે વસ્તુઓ વારાફરતી આપી દઈને વિક્રમ તેને ક્ષુબ્ધ કરીને ત્રણ વાર હરાવીને શરત પૂરી કરે છે અને દમની પરણે છે.

ઉપરની બન્ને કથાઓ અને કનકવતીની કથામાં જે મુખ્ય મુદ્દાઓ છે તે સમાન છે. નાયિકાનું કંઈક રહસ્ય, રાત્રે ગુપ્ત રીતે દેવ સમક્ષ નૃત્ય કરવા જવું, નાયકને અમુક વિદ્યા અથવા શક્તિની સહાય મળવી, અદૃષ્ટ રહીને નાયિકાનો પીછો કરવો અને બધું રહસ્ય જાણી લેવું, પુરાવા માટે ઝાંઝર અને બીજી નિશાનીઓ સાથે લાવવી, નાયિકાને તે બતાવીને ક્ષુબ્ધ કરવી અને (શત્રુને વચ્ચેથી દૂર કરીને) નાયિકાને પોતાના વશમાં કરવી.

(૩) 'નાચી ફાટેલી મોજડી' (યુરોપની કથા):

યુરોપની લોક-વાર્તાઓમાં આ જ પ્રકારની એક કથા મળે છે. તેના ૬૦ ઉપરાંતના રૂપાંતરો ટોમ્સને નોંધ્યા છે.* કથાનું નામ છે The Danced out Shoes એટલે કે 'નાચી ફાટેલી મોજડી.' એનું કથા-વસ્તુ આ પ્રમાણે છે: એક રાજકુમારી દરરોજ પોતાના પ્રેમી પાસે રાત્રે ગુપ્ત રીતે અજાણે સ્થળે જાય છે ત્યાં જઈને નૃત્ય કરીને પાછી ફરે છે. તેની ફાટેલી મોજડીઓથી આ બધું [illegible] સૂચના આવે છે. રાજા ઘોષણા કરે છે કે જે પુરુષ રાજકુમારીના રહસ્યનો ભેદ [illegible] તેને રાજકુમારી લગ્નમાં આપવામાં આવશે. કેટલાક લોકો પોતપોતાની [illegible] કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ પેલી રાજકુમારી તેમને માદક પીણું પીવડાવી [illegible] દે છે. અને એક વાર પુરુષ માદક પીણું પીવામાંથી બચી જાય [illegible] અદૃશ્ય [illegible] રાજકુમારીનો પીછો કરે છે. રાજકુમારી [illegible] કરીને પાછી ફરી. [illegible]

विणायं। ગુણધર્મ અને વેતાલની ઉક્તિઓ અને પ્રત્યુક્તિઓ—**अणुहवसु सगोयस्स अविणयस्स फलं; रे, रे, पुरिसाहम ! किमेवं पलवसि ? दंसेमि ते गज्जियस्स फलं ति** વગેરે.

કોઈક કોઈક જગ્યાએ દિલની જુદી જુદી ભાવનાઓને જાગૃત કરતાં વર્ણનાત્મક પ્રસંગો પણ જોવા જેવા છે. ભૈરવચાર્યના શિષ્યનું જુગુપ્સામય વર્ણન, સ્મશાનનું ભયાનક વર્ણન, વેતાલ અને વિદ્યાધર સાથેના ગુણધર્મના યુદ્ધમાં સાહસ અને વીરતાભર્યું વર્ણન, કનકવતી દ્વારા દાસી સમક્ષ પોતાની વિવશતાના વર્ણનમાં અને અન્ય ત્રણ યુવતીઓ દ્વારા પોતાની વિવશતાના વર્ણનમાં ઉપસતી કરુણતા વિદ્યાધરના મરણ પછી કનકવતી દ્વારા ગુણધર્મ પ્રત્યે પોતાનો પ્રેમ દર્શાવવે ઇત્યાદિ પ્રસંગો નોંધવા યોગ્ય છે.

આ કોઈ અલંકારસભર કૃતિ નથી એટલે એમાં અલંકારોની અપેક્ષા રાખી ન શકાય. ક્યાંક ક્યાંક બહુ સાધારણ ઉપમાઓ કે રૂપકો જોવા મળે છે—**कुवलयदलतरलं जीवियं, विज्जुज्जोयभासुरं मंडलग्गं, मुत्ताहलसच्छहेहिं अंसुबिंदूहिं, कोवजलणम्मि पयंगत्तणं, कोहग्गि, अयसखग्गधारा** વગેરે.

चउप्पन्नमहापुरिसचरियं’માં તો દીર્ઘ અને જટિલ સમાસો જોવા મળે છે પણ આ લઘુ કથાનકમાં વાપરેલ સમાસયુક્ત પદો બહુ સરળ છે અને વાંચતાં વાંચતાં જ આખા પદનો અર્થ સમજાઈ આવે છે, જેમ કે - **पुव्वनिम्मवियसिन्धुरसामाइयकलहगो, पउमसंडतणुप्पण्णपम्मरमणिणाडियाए, सरयपमारयकुवलयदलतरलं** વગેરે.

વિમુખ થઈને બીજા પુરુષમાં આસક્ત શા માટે અને કેવી રીતે થાય છે તે ક્યાંયે સ્પષ્ટ કર્યું નથી.

આ બીજા પ્રેમીનું નામ ગુણચંદ્ર છે અને કનકવતીના પતિનું નામ ગુણધર્મ છે. વળી ગુણચંદ્ર અને કનકવતીના પિતાઓનું નામ ઈશાનચંદ્ર જ રાખવામાં આવ્યું છે, એનાથી ગૂંચવણ ઊભી થાય છે.

બાગમાં ગુણધર્મને એકાએક એક પુરુષનું મળવું અને એ પુરુષ દ્વારા તેને જ ત્યાંના રાજકુમાર સાથે કનકવતીના પ્રેમ-સંબંધ વિષે પૂછવું—આ આખો પ્રસંગ આકસ્મિક અને અસ્પષ્ટ બની જાય છે. એમાં થોડીક ગોઠવણની ખામી અને સ્પષ્ટતાની ઊણપ જણાઈ આવે છે.

કોઈક વાર એક જ ગાથાની પુનરાવૃત્તિ થઈ છે (જુઓ ગાથા નં. ૫ અને ૨૦) તો કોઈક વાર થોડાક ફેરફાર સાથે એકસરખા વાક્યાંશ જેમ કે 'अत्थंगयम्मि भुयणेक्कलोयणे दिणयरे' અને 'अत्थमिए भुवणेक्कपदीपे दिणयरे' પ્રયુક્ત થયા છે. આ બધું એક મોટો ગ્રંથ લખવાને કારણે થોડીક અસાવધાનીને લીધે અથવા તો લખાયા પછી ગ્રંથને ફરીથી ન જોવાને કારણે બન્યું લાગે એમ **चउप्पन्नमहापुरिसचरियं**ના સંપાદક પંડિત અમૃતલાલ ભોજક માને છે.

૧૧. સાંસ્કૃતિક સામગ્રી :

રાજકુમારો માટે અનેક શાસ્ત્ર અને કલાઓનું જ્ઞાન આવશ્યક બનતું અને તેમાં યે ધનુર્વિદ્યા બહુ જરૂરી ગણાતી. રાજકુમાર એટલે નિર્ભયતા, સાહસ અને શૌર્યની [illegible], એટલે જ તે અચાનકમાં અચાનક પરિસ્થિતિનો સામનો કરી શકતો [illegible] ઠેર ઠેર રાજકુમાર અને [illegible] એક [illegible] સહાય માટે રહેતા. રાજકુમારીઓને પણ અનેક કલાઓ [illegible] શીખવવામાં આવતી, તેમાં ચિત્રકલા, સંગીત, નૃત્ય અને [illegible] રાજકુમારીનું [illegible] [illegible]

બાહુયુદ્ધનો ઉલ્લેખ છે. સમુદ્રમાં વહાણ તૂટી પડવાના ઉલ્લેખથી સ્પષ્ટ થાય છે સમુદ્રમાર્ગે વેપાર ચાલતો હશે.

લોકો ભાગ્યમાં માનતા હતા. તેઓ સ્વપ્ન, મંત્ર, શકુન, જ્યોતિષમાં વિશ્વાસ ધરાવતા હતા. જાદુ વડે વિમાનની રચના કરીને અને અદૃશ્ય બનીને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જઈ શકાતું હોય એવી માન્યતા હતી. વિદ્યાધર લોકો પોતાની વિદ્યા વડે કન્યાઓનું હરણ કરીને વશ કરી લેતા હતા. સ્ત્રીઓ દુઃખાવસ્થામાં વનદેવતાઓને યાદ કરતી અને પોતાના પ્રિયની રક્ષા માટે પ્રાર્થના કરતી, તેમ હતાશ બનીને ગળામાં ફાંસો નાખીને આત્મહત્યા કરવામાં અચકાતી નહોતી.

ધાર્મિક સંપ્રદાયોમાં પરિવ્રાજક, તાપસ અને શ્રમણ મુનિનો ઉલ્લેખ છે. શ્રમણ મુનિઓ પંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરતા અને ધાર્મિક ઉપદેશ આપતા. તાપસો આશ્રમ બનાવીને જંગલમાં રહેતા હોય તેમ લાગે છે તેઓ આગંતુક અને આફતમાં પડેલાઓને મદદ કરતા. ફળફૂલ તેઓના આહારનું એક મુખ્ય અંગ હતું. ભૈરવાચાર્યનો પરિચય એક પરિવ્રાજકના રૂપમાં આવે છે. તે જટાધારી અને નિષ્કિંચન હતા. કાષ્ઠાસન, વ્યાઘ્રચર્મ અને મૃગચર્મનો ઉપયોગ કરતા. વર્ષો સુધી મંત્ર જાપ કરીને સિદ્ધિ મેળવતા. સ્મશાન ઉપર માનવ–મુંડમાં અગ્નિ સળગાવી ચતુર્દશીની કાળી રાતે મંત્ર અને હોમપૂર્વક સાધના કરતા. તે વખતે અનેક ભય દૃશ્યો ઉત્પન્ન થતાં અને નિર્ભીકતાપૂર્વક વેતાલ દેવને વશમાં કરીને પોતાની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતા.

જૈન સંપ્રદાયના ચૈત્યો, ત્યાં કરાતી સ્તુતિ, અભિષેક, ઉપલેપન, સમ્માર્જન, ચંદન, ધૂપ અને કુસુમ વડે જિનપૂજાના ઉલ્લેખો મળે છે.

આ સિવાય [illegible] મુનિચંદચરિયંમાં* જે જે બીજી મહત્ત્વની [illegible] છે તે [illegible] નીચે [illegible]:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ભાષા–પરિચય

(વિદ્યાર્થીઓ માટે પાઠ્યક્રમાનુસાર પાઠ્યપુસ્તકની મહારાષ્ટ્રીનો)

(અ) સામાન્ય ભાષા-પરિચય

૧. સ્વર–વિકાર : ऋ, ऐ અને औ.

૨. વ્યંજન–વિકાર : મધ્યવર્તી અને સંયુક્ત.

૩. 'अ'કારાન્ત પુંલ્લિંગ અને 'आ'કારાન્ત તેમ જ 'ई'કારાન્ત સ્ત્રી લિંગનાં રૂપો.

૪. વર્તમાન અને ભવિષ્ય કાળનાં રૂપો.

૫. ભૂત, સંબંધક ભૂત, હેત્વર્થ અને વિધ્યર્થ કૃદન્તો-

(૧) ધ્વનિ સંબંધી પરિવર્તન

૧. સ્વરવિકાર

પ્રાકૃતમાં વિસર્ગનો ઉપયોગ થતો નથી.

'ऋ' 'ऐ' અને 'औ'ના નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે.

ऋ = अ. दढ (दृढ), मग (मृग), मडय (मृतक), वावड (व्यापृत)

= इ. हियय (हृदय), मिय (मृग), [illegible] (प्रकृति).

= उ. [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

= ए. गेह (गृह)

ऐ = ए [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

औ = ओ, कोरव (कौरव)

२. વ્યંજન-વિકાર

[illegible]

[illegible]

भ. आहरण (आभरण), सोहण (शोभन), सुरहि (सुरभि).

'प'नो क्यारेक 'व' पण थाय छे.

दीव (द्वीप), णरवइ (नरपति), मंडव (मंडप), रूव (रूप), जाव (जाप)

(ii) संयुक्त व्यंजन

शब्दना प्रारंभमां संयुक्त व्यंजन वपराता नथी एटले तेमांथी एकनो लोप थाय छे.

दीव, (द्वीप), पविट्ठ (प्रविष्ट), पिय (प्रिय), दार (द्वार), तिकोण (त्रिकोण), गाम (ग्राम), णेह (स्नेह), णाय (ज्ञात).

समीकरण :

मध्यवर्ती (परवर्गना) संयुक्त व्यंजनो एक ज वर्गना थई जाय ए समीकरण कहेवाय छे. आ बे प्रकारथी थाय छे.

पुरोगामी—पुत्त (पुत्र), अण्ण (अन्य), परिग्गह (परिग्रह), गत्त (गात्र), मुक्क (मुक्त), [illegible] ([illegible]), अण्णोण्ण (अन्योन्य).

पश्चगामी—धम्म (धर्म), सव्व (सर्व), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

'ण' [illegible] अनुनासिक व्यंजन [illegible] वर्गमां [illegible] थाय छे.

[illegible] = [illegible] [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

[illegible] = [illegible] [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible])

[illegible] = [illegible] [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

(iii) 'आ' અને 'ई' કારાન્ત સ્ત્રીલિંગનાં રૂપો

प्र.	०-गाहा, माला, पूया, भज्जा, वीणा.	ओ-कलाओ, महिलाओ, रायवूयाओ.
	कुमारी, कणगमती, सामिणी.	डाइणीओ, चेडीओ, जणीओ.
द्वि.	०-मालं, पूयं, वीणं, दयं.	ओ-कहाओ.
	कणगमइं, रुयंतिं.	ओ – — — — —
तृ.	ए-मुद्धाए, आसीसाए.	हि— — — — —
	कणगमतीए, लच्छीए, चेडीए	हिं-चेडीहिं, सहीहिं, जणीहिं.
पं.	ए-	हिंतो— — — — —
ष.	ए-धूयाए, वीहियाए.	णं-सकामाणं.
	कणगमईए, रयणीए, लच्छीए.	णं-जुवईणं.
		ण-जुवईण, रमणीण.
स.	ए-चित्तवट्टियाए, भूमियाए, दिसाए.	सु— — — — —
	रयणीए, चउद्दसीए, अट्ठमीए.	सु— — — — —
सं.	० — — — —	ओ-अट्टउज्जुयाओ, वणदेवयाओ.
	इ-सियमहि, सुंदरि, पुत्ति.	ओ-भयवतीओ.

૪. કાળવિભાગ

(i) વર્તમાનકાળનાં રૂપો

एकवचन बहुवचन

અધ્યાપકો માટે ઉપયોગી

પાઠ્યપુસ્તકનો

(આ) વિશેષ ભાષા-પરિચય

પ્રાકૃત ભાષામાં ત્રણ પ્રકારના શબ્દ હોય છે:

(૧) તત્સમ (૨) તદ્ભવ અને (૩) દેશ્ય

તત્સમ એટલે સંસ્કૃત સમાન. દા. ત. दास, कुसुम, माला, गुण, संसार, सिद्ध [illegible], गिरा, [illegible] વગેરે.

તદ્ભવ એટલે સ્વર અને વ્યંજનમાં વિકાર પામેલા દા. ત., [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] (आदेश), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]) વગેરે.

દેશ્ય એટલે ઉપરના બંને પ્રકારથી જુદા દા. ત., [illegible], ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]) ([illegible]) વગેરે.

૧. સ્વર વિકાર

(૧) [illegible]

[illegible] — अ = आ [illegible] ([illegible]),

आ = [illegible] [illegible] ([illegible])

इ = [illegible] [illegible] ([illegible])

[illegible] — अ = [illegible] [illegible] ([illegible])

आ = [illegible] [illegible] ([illegible])

ई = [illegible] [illegible] ([illegible])

उ = [illegible] [illegible]

उ = [illegible] [illegible] ([illegible])

[illegible]

[illegible]

(iii) કેટલીક વાર દંત્ય વ્યંજનનું મૂર્ધન્યીકરણ થાય છે. पढम (प्रथम), पडिअ (पतित), मडय (मृतक), पडाया (पताका).

'र' નો 'ल' પણ મળે છે : चलण (चरण).

'स' નો 'ह' અલ્પ પ્રમાણમાં છે : दियह (दिवस).

ગ. અન્તિમ :

શબ્દની અંતે આવેલા વ્યંજનનો લોપ થાય છે અથવા તેમાં સ્વરનો ઉમેરો થાય છે.

किंच (किञ्चित्), जाव (यावत्), ताव (तावत्), पच्छा (पश्चात्).

आसीस, आसीसा (आशिष्), दिसा (दिश्)

(ii) સંયુક્ત વ્યંજન

ક. પ્રારંભિક :

કોઈક વાર પ્રારંભના સંયુક્ત વ્યંજનમાં સ્વરનો ઉમેરો કરાય છે.

[illegible] ([illegible]), सिरी (श्री) [illegible] ([illegible])

ખ. મધ્યવર્તી :

(i) ઊષ્મ વ્યંજન સાથે આવેલો અલ્પ પ્રાણ વ્યંજન મહાપ્રાણ થઈ જાય છે અને [illegible] વ્યંજન તે મહાપ્રાણનો અલ્પ પ્રાણ થઈ જાય છે.

[illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), हत्थ (हस्त), अच्छरिय (आश्चर्य).

(ii) સંયુક્ત વ્યંજનમાં એક વ્યંજન મહાપ્રાણ હોય તો બીજો તે મહાપ્રાણનો અલ્પપ્રાણ થઈ જાય છે.

[illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

(iii) અન્ય ફેરફાર :

[illegible] = [illegible], [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]).

[illegible] = [illegible], [illegible] ([illegible]) [illegible] = [illegible], [illegible] ([illegible]).

[illegible] = [illegible], [illegible] ([illegible]) [illegible] = [illegible], [illegible] ([illegible]) [illegible] ([illegible]) [illegible] ([illegible])

[illegible]

(ઘ) સર્વનામ

अणेण (अनेन)=આણે
अण्णाए (अन्यया)=બીજીએ
अण्णे (अन्ये)=બીજાઓ
अण्णेण (अन्येन) બીજાએ
अण्णो (अन्यः)=બીજો
अण्णं (अन्यद्)=બીજું, બીજાને
अम्हाण (अस्माकम्)=અમારું
अम्हे (वयम्)=અમે
अम्हेहिं (अस्माभिः)=અમોએ
अम्ह (अस्माकम्)=અમારું
अयं (अयम्)=આ
अहं (अहम्)=હું
इमं (इदम्)=આ (નપું.)
इमस्स (अस्य)=આનું
इमाओ (अस्मात्)=આનાથી
इमीए (अनया, अस्यै, अस्याः, अस्याम्)= આણે, આને માટે, આનું, આમાં
इमे (इमे)=આ (બ. વ.)
इमेण (अनेन)=આણે
इमेसु (एषु)=આ બધામાં

एस (एषः)=આ
एसो (एषः)=આ
एसा (एषा)=આ (સ્ત્રી.)
किं (किम्)=શું
कीए (कया, कस्याः)=કોણે, કોનું (સ્ત્રી.)
कीस (कस्मात्)=કોનાથી
केण (केन)=કોણે (પું.)
को (कः) = કોણ (પું.)
जस्स (यस्य)=જેનું (પું.)
जाण (येषाम्, यासाम्)=જેમનું
जेण, जेणं (येन)=જેણે
जं (यत्)=જે
तए (त्वया) - તેં
तम्मि (तस्मिन्) = તેમાં
तस्स (तस्य) = તેનું (પું.)
ताओ (ताः) = તે (સ્ત્રી, બ.વ.)
ताण (तेषाम्) = તેમનું, તેઓનું (પું.)
तासिं (तासाम्) = તેણીઓનું
तीए (तया, तस्यै, तस्याः) = તેણીએ, તેણી માટે, તેણીનું

खु (खलु) = નિશ્ચય માટે
चिय (एव) = જ
चेव (इव) = જેમ
चेव (च-एव) = જ
च्चिय (एव) = જ
जइ (यदि) = જો, જ્યારે
जओ (यतः) = કારણ કે, કે
जत्थ (यत्र) = જ્યાં
जहा (यथा) = જે રીતે, આ પ્રમાણે, કે
जाव (यावत्) = જ્યાં સુધી, જ્યારે, જેટલામાં
जेण = કારણ કે, જેને લીધે
जं (यत्) = કે, જે
ण (न) = નહીં
तओ (ततः) = એટલે, આ કારણે, માટે, ત્યારે, ત્યાર પછી, તે સમયે, તો
तत्थ (तत्र) = ત્યાં
तह (तथा) } તથા, અને, તેમ
तहा (तथा) }
तहेव (तथैव) = તે જ રીતે
ताव (तावत्) = [illegible]
[illegible]
[illegible]

धिरत्थु (धिगस्तु) = ધિક્કાર છે
पच्छा (पश्चात्) = પછી
पभिति (प्रभृति) = ઇત્યાદિ, થી માંડીને, સુધી
पि (अपि) = અને, પણ
पुण, पुणो (पुनः) = ફરી, વળી, તો
बाहिं (बहिः) = બહાર
भो (भोः) = સંબોધન
य (च) = અને, જ
रे रे = તિરસ્કાર સંબોધન
मुहा (मुधा) = ફોગટ, મિથ્યા
व (इव) = જેમ
विय (इव) = જેમ
वा = વા
वि (अपि) = અને, પણ
विणा (विना) = વગર
व्व (इव) = જેમ
सयं (स्वयम्) = પોતે જ, આપોઆપ
सद्धिं (सार्धम्) = સાથે, સહિત
सव्वहा (सर्वथा) = બધી રીતે
सह = સાથે
सुए (श्वः) = આવતી કાલે
सुट्ठु (सुष्ठु) = સારું, સારી પેઠે
हला, हले = સખીને સંબોધન
हि = નિશ્ચય માટે
हु (खलु) = નિશ્ચય માટે

पाइय-कव्वस्स नमो, पाइय कव्वं च निम्मियं जेण ।
ताणं च्चिय पणमामो पढिऊण य जे वियाणंति ॥
अमयं पाइय-कव्वं, पढिउं सोउं च जे न-याणंति ।
कामस्स तत्त-तत्तिं, कुणंति ते कह न लज्जंति ॥

(वज्जालग्गं ॥)

[प्राकृत काव्य और उसकी रचना करनेवालों को नमस्कार । उनको भी नमस्कार जो इसका पाठ करना जानते हैं अर्थात् इसे समझते हैं ।]

[प्राकृत काव्य अमृत-तुल्य है, जो इसका पाठ करना नहीं जानते और इसे समझते नहीं वे शृंगार रस के विषयमें चर्चा करते हुए लज्जित क्यों नहीं होते ?]

परिओसियं । भणियं च तीए-कुमार ? भट्टिदारियाए सेणं किंचि वत्तव्वमत्थि, ता विवित्तमादिसउ कुमारो । तओ कुमारेण पासाइं पलोइयाइं, ओसरिओ परियणो । तओ भणिओ तीए-कुमार ! कुमारी विण्णवेइ जहा-इच्छिओ मए तुमं, किंतु जाव य मह कोइ समओ ण पुण्णो ताव य तए अहं ण किंचि वत्तव्वा, किंतु मए तुह परिग्गहे चेव चिट्ठियव्वं ति । मए भणियं-एवं भवतु, को दोसो ? त्ति ।

३. तओ पच्चूसे सयलणरवइपच्चक्खं लच्छीए व्व महुमहस्स मह तीए उप्पिया वरमाला । विलक्खीभूया सयलरायाणो गया णिययट्ठाणेसु । तओ सहीहिं सा भणिया-पियसहि ! को एयस्स तए गुणो दिट्ठो जेण समप्पिया वरमाला ? । तीए भणियं-मइउज्जुयाओ ! सुणह—

णिज्जियतियससमूहं रूवं सच्चवह, किं गुणोहेणं ? ।
सव्वंगसुरहिणो मरुयस्स किं कुसुमणियरेण ? ॥ २ ॥

तओ वत्तो विच्छड्डेणं विवाहो । गया य सणयरं । कणगमतीए कओ आवासो । ठिया णिययावासे । पच्चूसे समागओ अहं तीए भवणं । दिण्णासणो य उवविट्ठो । उवविट्ठा य सा मह समीवे । पढियं च तीए पण्हुत्तरं, तं जहा –

सरयं भवण धण केरिसं ? १. च जुवईण केरिसं नट्टं ? २ ।
[illegible] पयावइ केरिसं च चित्तं ससाभाणं ? ३ ॥ ३ ॥
तए चिंतिऊण भणियं-[illegible] । पुणो मए पढियं—
किं कारणं नगाणं ? १. का सेवा होइ भुवणणाहंमि ? २ ।
[illegible] किं [illegible] णाविज्जइ ? ३ ॥ ४ ॥
तीए चिंतिऊण भणियं-[illegible] ।
तओ [illegible]

रेओसियं । भणियं च तीए-कुमार ? भट्टिदारियापसेणं किंचि वत्त-
त्थि, ता विवित्तमादिसउ कुमारो । तओ कुमारेण पासाइं पलोइयाइं,
सरिओ परियणो । तओ भणिओ तीए-कुमार ! कुमारी विण्णवेइ
हा-इच्छिओ मए तुमं, किंतु जाव य मह कोइ समओ ण पुण्णो ताव
तए अहं ण किंचि वत्तव्वा, किंतु मए तुह परिग्गहे चेव चिट्ठियव्वं
। मए भणियं-एवं भवतु, को दोसो ? त्ति ।

३. तओ पच्चूसे सयलणरवइपच्चक्खं लच्छीए व्व महुमहस्स
हं तीए उप्पिया वरमाला । विलक्खीभूया सयलरायाणो गया णिय-
हाणेसु । तओ सहीहिं सा भणिया-पियसहि ! को एयस्स तए गुणो
दिट्ठो जेण समप्पिया वरमाला ? । तीए भणियं-मइउज्जुयाओ !
सुणह—

णिज्जियतियससमूहं रूवं सच्चवह, किं गुणोहेणं ? ।
मयंगमुरहिणो मरुवयस्स किं कुसुमणियरेण ? ॥ २ ॥

तओ वत्तो विच्छड्डेण विवाहो । णीया य सणयरं । कणगमतीए
तओ आवासो । ठिया णिययावासे । पच्चूसे समागओ अहं तीए
भवणं । दिण्णासणो य उवविट्ठो । उवविट्ठा य सा मह समीवे । पढियं
च तीए पण्हुत्तरं, तं जहा—

[illegible] भवण मण केरिसं ? १. च जुवईण केरिसं नट्टं ? २ ।
[illegible] केरिसं च चित्तं [illegible] ? ३ ॥ ३ ॥

[illegible] भणियं-[illegible] । पुणो मए पढियं—

किं [illegible] ? १. का [illegible] ? २ ।
[illegible] किं तु [illegible] ? ३ ॥ ४ ॥

[illegible] भणियं-[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

भयवं ! ण जुत्तमेवं अवरणरवतिसमाणत्तणेण मं खलीकाउं, अवि य ण तुम्ह एस दोसो, एस इमीए एवंविहणरवइसयसेवियाए रायलच्छीए दोसो त्ति, जेण भयवन्तो वि सीसजणे ममम्मि णियआसणाप्पयाणेणं एवं ववहरन्ति भयवं ! तुम्हे मज्झ दूरट्ठिया वि गुरवो, अहं पुण णिययपुरिसुत्तरीए उवविट्ठो । थेववेलाए भणिउमाढत्तो भयवं ! कयत्थो सो देसो णयरं गाम पएसो वा जत्थ तुम्हारिसा पसंगेणावि आगच्छन्ति किमंग पुण उद्दिसिउं ति, ता अणुग्गहिओ अहं तुम्हागमणेणं । जउहारिणा भणिय-णिरीहा वि गुणसंदाणिया कुणंति पक्खवायं भद्दयजणे, ता को ण तुम्ह गुणेहिं समागरिसिओ ? त्ति, अवि य तुम्हारिसाण वि समागयाणं णिक्किंचणो अम्हारिसो किं कुणउ ?, ण हु मए जम्मप्पभिति परिग्गहो कओ, दविणजाएण य विणा ण लोगजत्ता संपज्जइ त्ति । एवमायण्णिऊण भणियं मए-भयवं ! किं तुम्ह लोगजत्ताए पओयणं ?, तुम्हासीसाए चेव अत्थित्तं लोयस्स । पुणो भणियं जउहारिणा- हाभाय !

> गुरुयणपूया पेम्मं भत्ती सम्माणसंभवो विणओ ।
> दाणेण विणा ण हु णिव्वडंति मच्छम्मि वि जणम्मि ॥ ६ ॥

> दाणं दविणेण विणा ण होइ, दविणं च धम्मरहियाणं ।
> धम्मो विणयविहूणाण, माणजुत्ताण विणओ वि ॥ ७ ॥

१. एवमायण्णिऊण भणियं मए-भयवं ! एवमेवेयं, किन्तु तुम्हारिसाणं अवलोयणं चेव दाणं, आएसो चेव सम्माणं, ता आइसं[illegible] [illegible] किं मए कायव्वं ? त्ति । भणियं जउहारिणा-महाभाग [illegible]

[illegible]

त्ति । तओ एसो अमरिसिओ वलिओ मज्झ सम्मुहं । अणाउहं च दट्ठूण मए समुज्झियं मंडलग्गं । संजमीकयं परिहणयं सह केसपासेणं । पयट्ट दोण्ह वि बाहुजुद्धं । लग्गा जुज्झिउं विविहकरणेहिं कत्तरिप्पहारेहिं । एवं च जुज्झंताणं मए पाडिओ सो दुट्ठवाणमन्तरो । सत्तप्पहाणत्तणेण य वसीकओ । भणियं च तेण—भो महापुरिस ! मुंचसु तुमं सिद्धो हं तुह इमीए महासत्तयाए, ता भण किं तुह कीरइ ?, त्ति. मए भणियं-जं एस जडहारी समीहइ तं तुमं कुणसु जइ सिद्धो । तेण भणियं-एयस्स तुहावट्ठंभसिद्धमन्तस्स सइं चेव सिद्धं सव्वं, तुह पुण किं कीरउ ? त्ति । मए भणियं-मज्झ पत्तिवण एओयणं जमेयस्स सिद्धि त्ति तहा वि जइ सा मम भज्जा कह वि वसत्तणं मह णिज्जउ त्ति । तेण उवओगं दाऊण भणियं-भविस्सइ सा तुहं कामरूवित्तणपभावेण तुमं पुण मज्झाणुहावेण कामरूवी भविस्ससि । दाऊण वरं गओ वेयालो ।

१० इयरेण सिद्धमन्तेण भणियं-"महाभाग ! तुहाणुहावेण सिद्धो मंतो, संपन्नं समीहियं, जाया दिव्वदिट्ठी, उल्लसियं अमाणुसोचियं वीरियं, समुप्पण्णा अण्णा च्चिय देहप्पहा, ता किं भणामि तुमं ?, को [illegible] वि तुमं मोत्तूण अण्णो एवंविहं मग्गं परोवयारेक्करसियं पडिवज्जइ ?, अहं तुज्झ गुणेहिं उवकरणीकओ ण सक्कुणोमि भासिउं [illegible] त्ति [illegible], 'परोवयारतप्परो सि' त्ति [illegible] चेव [illegible], 'तुम्हायत्तं जीवियं' त्ति ण [illegible], [illegible] 'णिक्कारणं परोवयारित्तणं' ति अणुवाओ [illegible] 'किंकरो अहं' ति आणत्तियादाणं" । [illegible] गओ [illegible] सह तेहिं सीसेहिं ।

११ [illegible] जिणधम्माराहणे । [illegible] । तओ य [illegible] । [illegible] ~

[illegible]

उग्गाहिओ धूओ। पयट्टियं णट्टं। विज्जाहरेण भणियं-अज्ज कीए वारओ?। तओ उट्ठिया कणगमती, समारद्धा णच्चिउं। णच्चन्तीए अ इमीए एगा किंकिणी सगुणा तुट्टिऊण गया। गहिया सा मए, संगोविया य गविट्ठा य तेहिं साऽऽयरेण णोवलद्ध त्ति। उवसंघरियं च णट्टं। विसज्जियाओ तेण गयाओ नियेसु ठाणेसु दिक्करियाओ। कणगमई वि समारूढा विमाणं मह दासचेडीहिं। अहं पि तहेव समारूढो। समागयं कणगमईभवणं विमाणं।

१५. णिग्गंतूण अहं गओ णिययभवणं। अलक्खिओ चेव पविट्ठो नियभवणं। जामसेसाए रयणीए पसुत्तो। उट्ठिओ य समुट्ठिए सूरिए। कयमुचियकरणिज्जं। समागओ य मंतिपुत्तो मह मित्तो महसागराहिहाणो। तस्स मए समप्पिया किंकिणी। भणिओ य सो मए जहा-कणगमतीए मह समीवागयाए उप्पेज्जसु भणेज्जसु य 'पडिया एसा मए लद्ध' त्ति। तेण भणियं-एवं करेमि त्ति।

१६. गओ अहं कणगमतीगेहं। दिट्ठा सा मए। उवविट्ठो दिण्णासणे। उवविट्ठा य सा मह समीवे पट्टमसूरियाए। पत्थुयं सारीहिं जूयं। जिओ अहं। मग्गियं कणगमतीए गहणयं। समप्पिया किंकिणी सहत्थेण। पच्चभिण्णाया य सा इमाए। भणियं च तीए कहिं एसा लद्ध? त्ति। मए भणियं-किं कज्जं?। तीए भणियं-पओयणं। मए भणियं-जइ कज्जं ता [illegible] अक्खेहि पडिया एसा लद्ध त्ति। तीए भणियं कहिं एसा लद्ध? त्ति। मए भणियं-कहिं तुह पडिया?। तीए [illegible] मए [illegible] एसा महसागरेण [illegible] [illegible] त्ति, [illegible] पडिय त्ति, एसो [illegible] त्ति [illegible] कणगमतीए महसागरो। तेण [illegible] [illegible] भणियं [illegible] त्ति तीए भणियं [illegible] [illegible] विसज्जियाणि।

१७. [illegible]

कणगमईए। कणगमतीए भणियं-कहिं पुण तुम्हेहिं एयं पावियं! ति। मए भणियं-कहिं पुण एयं णट्ठं? ति। तीए भणियं-जहा इमं मह णट्ठं तहा सइं चेव अज्जउत्तेण दिट्ठं ति। मए भणियं-मज्झऽण्णेण साहियं, अहं पुण अमुणियपरमत्थो ण याणामि जं जहावुत्तं ति। तीए भणियं-किमणेणं णट्ठवयणेणं?, किं बहुणा?, सोहणमेयं जइ सइं चेव अज्जउत्तेण दिट्ठं, अहमण्णेण केणावि साहियं तओ ण सोहणं ति, जओ जलणपवेसेणावि मह णत्थि सोहि त्ति। मए भणियं-किमेत्थ जलणप्पवेसेणं?। तीए भणियं-सयमेव विण्णाही अज्जउत्तो, जहा एत्तियं विण्णायं तहा सेसं पि जाणिस्सइ त्ति। एवं भणिऊण सखेया निव्वाउरा य वामकरयलम्मि मत्थं णिमेऊण ठिया। तओ अहं थेव-थेवमच्छिऊण काऊण य सामण्णकहाओ मइसागरेण सद्धिं हसाविऊण य अण्णकहालावेण कणगमई गओ णिययमावासं ति।

१०. पुणो पुव्वक्कमेण य जाममेत्ताए रयणीए गओ कणगमतीए गेहं ति। दिट्ठा कणगमती सह दासचेडीहिं विमणा किं पि किं पि अव्वत्तक्खरं मन्तयन्ती। उवविट्ठो य अहं ते?(सिं) समीवे अणुवलक्खिओ। तओ थेववेलाए भणियमेगीए दासचेडाए जहा सामिणि! कीस [illegible] गमणारंभो, अइक्कमइ वेला [illegible] सो विज्जाहराहिवती। तओ [illegible] भणियं कणगमतीए जहा-"हला! किं करेमि, [illegible] अहं तेण विज्जाहरणरिंदेण कुमारभावम्मि णेऊण [illegible] [illegible] जहा-जाव तुमं मए [illegible] ताव तए पुरिसो [illegible] [illegible] पडिवण्णं च तं मए। [illegible] विवाहो [illegible] [illegible] अणुमया य [illegible]। अहं पि पुण [illegible] [illegible] जाणिओ य विज्जाहरवइणो मह [illegible]। [illegible] [illegible] भणिस्सइ" त्ति [illegible]। किं वा [illegible] [illegible] गमणं [illegible]? [illegible] किं वा अप्पणं किं पि [illegible]! [illegible]

सरणं अडवीए महं को होज्ज अमाणुसाए घोराए ? ।
तह वि अकारिमधीरो त्ति अज्जउत्तो महं सरणं ॥१२॥

२२. एयं च सोऊण भणियं विज्जाहरेणं-साहसु को सो तुह अज्जउत्तो ? त्ति । मए चिंतियं-सोहणं पुच्छियं, महं पि संसओ चेव। तओ भणियं चेडीए—

जेण समसव्वं चिय णरवईण गुण-रूव-विक्कम-बलेण ।
सोहग्गजयपडाय व्व सुयणु मह सामिणी गहिया ॥१३॥

जेणं चिय गरुयगुणेण सयलसत्थत्थभावियरसेणं ।
दूरं वि ठिओ णाओ तुमं ति केणइ पओएणं ॥१४॥

जेण तुमं दिट्ठो च्चिय ण होसि भुवणम्मि साहसधणेणं ।
तेणमहमसणो कीरमाणमिच्छसि किल रक्खं ॥१५॥

२३. एवमायण्णिऊण दट्ठोट्ठभिउडिभासुरेण भणियं विज्जाहरेण-तस्स [illegible] सरणागयवच्छं णत्थि ते जीवियं । त्ति भणमाणेण विज्ज[illegible] कड्ढियं मंडलग्गं । णिट्ठुरो तम्मए [illegible] वि [illegible] । एयंतरम्मि मए पयडीहोऊण हसिऊण य भणियं-रे [illegible] ! कापुरिस ! इत्थीजणमज्झसूर ! जइ [illegible] ण [illegible] अप्पणो [illegible] ? अहं पि [illegible] [illegible] वि [illegible] [illegible] त्ति, अभिमुहो [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

ज्जाहरो ?। चेडीए भणियं-सुट्ठु जाणियं सामिणीए। कणगमतीए भणियं—अज्जउत्त! ण जुत्तमेवं भवओ ववहरिउं, जओ विसमो सो विज्जाहरो। मए भणियं-अहं पुण किंसमो तुज्झ पडिहामि?। दासचेडीए भणियं-"सामिणि! किं भणामि? इत्थीजणपसंसणं वि पयस्स 'णिउ' त्ति, 'धीरो' त्ति चेट्ठाए चेव विण्णायस्स पुणरुत्तया, 'महाबलपरक्कमो' त्ति पयडियं विज्जाहरमारणेणेव, 'तुहाणुरायणिब्भरो' त्ति सामिणीए सयमेव विण्णायं, 'उदारचरिउ' त्ति चइऊण रज्जं गच्छंतेणेव पयडियं। उवरिं किं भणामि?, एयस्स जं उचियं तं सयं चेव सामिणी जाणिस्सइ"। त्ति ठिया चेडी। तओ एयमायण्णिऊण भणियं कणगमईए हला! किमेत्थ जाणियव्वं?, पुव्वामेव वरमालाए सद्धिं समप्पियं हिययं, संपयं अहमणेणं णियजीवियमोल्लेण वसीकया। संपयं देहस्स जीवियस्स य एस एव मे पहवति त्ति। कामदेवस्स करिणी ... सयलजणाणुकूलो गुरुओ उवयारी पिओ य. णिहरावत्तिणी [illegible]। त्ति भणिऊणं कणगमती सलज्जा अहोमुही ठिया। तओ मए भणियं- 'सुंदरि! किमणेणं जंपिएणं?, ण मए अउव्वं किं पि तुह णिमित्तं कयं, जओ किं थेवो पत्थिवो 'णियकमज्जा परवस' त्ति?, तओ णियपरिहववियसाहणत्थं सव्वं मए चेट्ठियं ति। अवि य—

लंघिज्जइ मयरहरो, अग्गी पिज्जइ सिसुम्मि घोरम्मि।
[illegible] गुरुजालाकरालिए हुयवहे जलिए ॥१६॥

[illegible] चइज्जइ तणं व तुलिऊण अत्थसंघाओ।
[illegible] दिज्जइ अप्पयस्स [illegible] य जहिच्छं ॥१७॥

लंघिज्जइ गुरुवयणं, ण गणिज्जइ सुयणो कुलं सीलं।
[illegible] वि परिचइज्जइ मह [illegible] णीसंकं ॥१८॥

किं बहुणा?, [illegible]।
[illegible] ॥१९॥

[illegible] सुंदरि! [illegible]।
[illegible] ॥२०॥

किं तुह भत्ता केणइ समुद्दम्मि पक्खित्तो जेण तस्स तीरं पलोएसि?। तओ तीए ण किंचि जंपियं। केवलं मुत्ताहलसच्छहेहिं थूलेहिं अंसुबिंदूहिं रोयिउमाढत्ता। तं च रुयंतिं पेच्छिऊण मह अतीवकरुणा संवुत्ता। पलोइयं च मए दिव्वणाणेण जाव जाणिओ समुद्दपक्खिवणपज्जवसाणो णीसेसो वइयरो। भणिया य एसा मए जहा-पुत्ति! एहि आगच्छ आसमपयं, होमइ तुह तेण सद्धिं समागमो तइयदिणम्मि, वीसत्था होहि। तओ आसासिऊण आणिया आसमपयं। काराविया कह कह वि महया किलेसेण [illegible] पाणवित्ति। भक्खियाणि बाहजलपक्खालियाणि [illegible] फलाणि। तओ पोराणकहाहिं [illegible] संजोयणे कह कह [illegible] कण्णसमाणा [illegible] वासरा। अज्जं पुण एसा मरणेक्कववसाया [illegible] वच्छेहि उवरक्खिज्जमाणा धरिया जाव य तुमं समागओ' त्ति। मए भणियं-भयवं! अणुग्गहीओ म्हि, दिण्णमिमीए [illegible] मज्झ च।

[illegible]. तओ अहं कुलवइसमीवाओ उट्ठिओ। गओ तीए समीवं। भणियं च मए-सुंदरि! एयाणि ताणि सच्छन्दचारिणो विहिणो विल[illegible] एसा कम्माण परिणई, एवंविहवइयरमएणं चत्तणियघर-कलत्ता [illegible] समागयत्ति, एवं [illegible] च [illegible] [illegible] ता [illegible] होहि त्ति भणिऊण घेत्तूण य कणगवर्ति [illegible] निक्खंतिय। [illegible] य विहिणा। कया तत्थेव कयलीहरेहिं [illegible] [illegible] कुलवइणा भोयणाणिमित्तं। मए भणियं-[illegible]! कया पाणवित्ती, भणाउ कुलवर्ति। पेसिओ मुणिकुमारओ।

[illegible]. [illegible] य अहं तत्थेव कणगवईए सह [illegible]। पुणो वि [illegible] [illegible] चेव सह कणगवईए अवयरिओ। [illegible] [illegible] पुणो वि [illegible] समुद्दं। कणगवई य तत्थेव [illegible] [illegible] य सो वि [illegible] पुणो वि तत्थेव [illegible] [illegible] किमिदं! मए भणियं [illegible] [illegible] भणियं-[illegible]! मा [illegible]

हराहमो, उज्झियमणेणाउहं, अणाउहाणं च असिक्खिओ मह करो पहरिउं । तओ कणगमईए समीववत्तिणीए ठाऊण भणियं-दयास! केणेसा तुह बुद्धी दिण्ण? त्ति । तेण भणियं-भाउज्जायाए अहमेवं कारिओ म्हि । तओ एयमायण्णिऊण मए भणियं-अणत्थपरंपराए कारणं महिलाओ, ण एत्थ संदेहो । तओ 'ण पुणो वि तए एरिसं कायव्वं' ति दढं णियमिऊण मुक्को विज्जाहरो । अहं च समागओ कुलवतिसमीवं । तेणावि बहुं आसासिओ णीओ य वसिमं ति ।

३१. तत्थ य णगरासण्णे दिट्ठो मए एक्को महामुणी । वंदिओ मए । कया धम्मकहा । भणिया य मए कणगमती जहा-सुंदरि! असारो संसारो, विसमा कम्मगई, बहुपच्चवाओ घरवासो, चलाणि इंदियाणि, अइकुडिला पेम्मगती, को जाणइ केरिसमवसाणं?' ति, ता वरं एयं छड्डिऊण पयाई पव्वज्जामो महापुरिसचरियं ति । तीए भणियं-अज्जउत्त! सोहणमेयं, किंतु अहिणवं जोव्वणं विसमो विसमसरो, ण इच्छं माणियं विसयसुहं, ण य जाणिज्जइ केरिसमवसाणं?' ता अइसयनाणि पुच्छिऊण जहोचियं करिस्सामो त्ति । मए भणियं-"सुंदरि! जुत्तमभिहियं किंतु 'अहिणवं जोव्वणं' ति जं वुत्तं तत्थ

वुड्ढसहावो णवजोव्वणे वि धीराण सुंदरो होइ ।
इयराण पुण वुड्ढत्तणे वि णिव्वडइ तारुण्णं ॥२८॥

कापुरिसाणं विसमो विसमसरो, ण उण धीरपुरिसाणं ।
तणम्मि सागरधारा विणहा, ण उणाइ वज्जम्मि ॥२९॥

अणवरयअइदिव्वयपच्चत्तभोगेहिं लालिओ जीवो ।
सग्गम्मि ण उण तित्तो जलणम्म व इंधणावहेहिं ॥३०॥

अणिच्चयत्ते अवसाणम्मि सुयणु! भोगेहि णिच्छिओ णरओ ।
[illegible] ॥३१॥

[illegible]

ता सव्वहा भवियव्वमेत्थ केणइ कारणेणं”। त्ति मुणिऊण उट्ठिओ तीए समीवाओ। गओ य णिहुयक्खमेव आराममज्झयारे चेव गंतुं भूमिभायं। जाव समागओ एक्को पुरिसो। पुच्छिओ य अहं तेण जहा-किमेत्थ संपयं पि चिट्ठइ कुमारो?। मए भणियं-को एस कुमारो?। तेण भणियं-राइणो ईसाणचंदस्स णयरसामिणो गुणचंदा-हिहाणो मज्झण्हसमए समागओ आसि, तओ अहं तेणेय कज्जेण पेसिओ, समागओ य, [illegible]ओ पुच्छामि त्ति। मए भणियं-गओ कुमा[illegible] समासाइयइट्ठलाभो त्ति। तेण भणियं-किं घडिया सा तस्स?। [illegible] भणियं-ण केवलं घडिया, णीया य सा भवणं। तेण भणियं-सोह[illegible] महंतो अणुबंधो दिट्ठमेत्तीए चेव उवरि कुमारस्स। त्ति भणिऊण ग[illegible] सो। चिंतियं मए-धिरत्थु संसारविलसियाणं, धिरत्थु महिलासहावा[illegible] अवि य—

ण गुणेहिं णेय रूवेण णोवयारेण णेय जीएणं।
घेप्पइ महिलाण मणो चवलो पवणुद्धुयधओ व्व ॥३७॥

३०. तओ मए चिंतियं-जावेसा महिलावियारं ण दंसेइ ताव [illegible] माउलगेहं, तत्थ मोत्तूण एयं जहोचियं करिस्सं। त्ति चि[illegible]ऊण गओ तीए समीवं। भणिया य सा मए जहा-एहि गच्छा[illegible] तीए भणियं-पच्चूसे गमिस्सामो। मए भणियं-सत्थो लद्धो, [illegible] चेव वच्चामो। तओ सा परम्मुही हियएणं मए समं उच्चलि[illegible] [illegible] अहं चउहिं दियहेहिं तीए माउलगस्स गेहं। पच्चभिण[illegible] य सा। तओ बहुं विम्हिऊण पुणजायं पिव मण्णमाणेण [illegible] [illegible]-भोयणाईहिं कयमुचियकरणिज्जं। साहिओ मए वि[illegible] [illegible]। तेण भणियं-किं ण संभाविज्जइ संसारे? त्ति। [illegible] तीए चेव रयणीए णिग्गओ पच्छिमजामे। तओ य तस्स [illegible] [illegible] णिग्गओ। [illegible] य तस्सि[illegible] [illegible] णिव्वेयकारणं ति।

[illegible]

ચાલ્યા ગયા. ત્યાર પછી તેણે કહ્યું—"હે કુમાર, રાજકુમારી વિનંતી કરે છે કે તમને પસંદ કર્યા છે, તોપણ જ્યાં સુધી મારી કોઈ પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થાય [illegible] સુધી તમારે મને કંઈ ન કહેવું, પરંતુ મારે તમારે જ અધીન રહેવાનું છે." [illegible] કહ્યું—"એમ થવા દો, એમાં શો વાંધો ?

૩. ત્યાર પછી સવારે સકળ રાજાઓ સમક્ષ લક્ષ્મીએ જેમ વિષ્ણુને તેમ [illegible] મને વરમાળા પહેરાવી. બધા રાજાઓ લજ્જિત થઈને પોતપોતાના સ્થાને ગ[illegible] ત્યાર પછી સખીઓએ તેને પૂછ્યું કે—"હે પ્રિયસખી, તેં એમનો કયો ર[illegible] જોગો જેનાથી વરમાળા સમર્પિત કરી." તેણે કહ્યું—"હે સાવ ભોળી સખી[illegible] સાંભળો—

(૨) દેવ સમૂહને જિતનાર રૂપને જુઓ. ગુણસમુદાયથી શું ? સર્વાંગ સુગં[illegible] [illegible] ડમરાને પુષ્પોના ઢગલાથી શું ? ॥

ત્યાર પછી ઠાઠમાઠ સાથે વિવાહ થયો. તે પોતાના નગરે લાવવામાં આ[illegible] તેના (કનકવતી) માટે (જુદું) મકાન કરાવ્યું. તે પોતાના મકાનમાં રહેવા લાગ[illegible] [illegible] હું તેના ઘરે આવ્યો. મને આસન આપ્યું અને હું બેઠો. તે પણ મા[illegible] [illegible] બેઠી. તેણે પ્રશ્નોત્તર (કાવ્ય-સમસ્યા) કર્યો. તે આ પ્રમાણે—

(૩) [illegible], [illegible] મકાન કેવું ? યુવતીઓનો નાચ કેવો ? અને કેવું [illegible] [illegible] [illegible]ઓને ચલાવે છે ? ॥

[illegible] [illegible] જવાબ આપ્યો—'સાભિલાસ' (સાભિ+લાસં=સ+આ[illegible] [illegible] [illegible], એટલે, [illegible] ઘર, લાસ્ય નૃત્ય અને સાભિલાષમ્=અભિલાષાવાળ[illegible] [illegible] [illegible]. મેં પ્રશ્નોત્તર કર્યો.

[illegible] [illegible] કાવ્યું શું ? આભૂષણના અર્થમાં બીજો કયો શબ્દ [illegible] [illegible] [illegible] સરખું શું હોય ? ॥

[illegible] [illegible] કહ્યું 'કમલ' (કમ+અલમ્) એટલે પાણી+અલં[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] કર્યો, ત્યાર બિંદુની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥) તે [illegible] [illegible] [illegible].)

છો." (આમ કહી) હું તો પોતાના સેવકના ઉત્તરીય વસ્ત્ર ઉપર બેસી ગયો. થોડા સમય પછી કહેવા લાગ્યો કે, "હે ભગવંત, તે દેશ, નગર, ગ્રામ અથવા પ્રદેશ કૃતાર્થ છે જ્યાં તમારા સરખા પ્રસંગોપાત્ત આવી જાય છે. તો પછી કંઈ ખાસ ઉદ્દેશ્યથી આવ્યા હો તેનું તો શું કહેવું ? તો તમારા આગમનથી હું અનુગ્રહીત થયો છું." જટાધારીએ કહ્યું કે, "ગુણોથી બદ્ધ થયેલા નિઃસ્પૃહ લોકો પણ ભક્તજનો પ્રત્યે પક્ષપાત કરે છે તો તમારા ગુણોથી કોણ નથી આકર્ષાતું ? વળી તમારા સરખા આવે ત્યારે અમારા સરખા નિષ્કિંચનને શું કરવું ? મેં તો જન્મથી જ પરિગ્રહ કર્યો નથી, ધન વગર લોકયાત્રા પણ થતી નથી." એમ સાંભળીને મેં કહ્યું કે "હે ભગવન્, તમને વળી લોકયાત્રાથી શું પ્રયોજન ? તમારી આશિષથી જ અમારું અસ્તિત્વ છે." ફરી જટાધારીએ કહ્યું કે "હે મહાભાગ,

(૧) ધન વગર પવિત્ર પુરુષમાં પણ ગુરુજન-પૂજા, પ્રેમ, ભક્તિ, સન્માનની ઉત્પત્તિ અને વિનય નિષ્પન્ન થતાં નથી. ॥

(૨) ધન વગર દાન થતું નથી, ધર્મરહિતને દ્રવ્ય, વિનયરહિતને ધર્મ અને માન-રહિતને વિનય હોતો નથી. ॥

ફરી તારે માટે શું કરું ?" મેં કહ્યું કે, એમની જે સિદ્ધિ થાય એટલાથી જ મારે કાર્ય છે; તોપણ તે મારી પત્ની કોઈ પણ રીતે જો મારા વશ કરાય (તો સારું)." તેણે ઉપયોગ મૂકી કહ્યું કે "કામરૂપીપણાની મહેરબાનીથી તે તમારી થશે અને તું પણ મારી કૃપાથી કામરૂપી થઈશ." આમ વરદાન આપીને વેતાલ ચાલ્યો ગયો.

૧૦. (બીજા) પેલા મંત્રસિદ્ધ આચાર્યે કહ્યું કે, "હે મહાભાગ્યશાળી, તારી કૃપાથી મંત્રસિદ્ધ થયો, ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થઈ, દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રગટ થઈ, દેવતાઈ [illegible] પ્રગટ્યું. દેહની બીજી જ કાંતિ ઉત્પન્ન થઈ, તો તમને હું શું કહું ? પરોપકાર રસિક તમારા સિવાય બીજો કોણ સ્વપ્નમાં પણ આવો માર્ગ સ્વીકારે ? હું તમારા [illegible] ઉપકૃત થયો છું અને (કંઈ) બોલી પણ શકતો નથી. 'જાણું છું' એમ બોલવું તે સ્વાર્થની નિષ્ઠુરતા કહેવાય. 'પરોપકાર–તત્પર છો.' એમ કહેવું તે કાર્યરૂપમાં જોયેલાનું પુનરુચ્ચારણ કહેવાય. 'જીવન તમારે આધીન છે' એમ કહેવું તે [illegible] ઉચિત નથી. 'બંધવ છો' એ દૂર કરનારું કહેવાય. 'કારણ વગર [illegible] છો' એ કૃતઘ્નના શબ્દોની આવૃત્તિ સમું ગણાય અને 'મને યાદ કરજો' એમ કહેવું તે આજ્ઞા કરવા સમાન છે." એ વગેરે કહીને ભૈરવાચાર્ય પોતાના [illegible] ગયા.

૧૧. હું પણ શરીરનું પ્રક્ષાલન (સ્નાન) કરીને પોતાના નિવાસે ગયો. [illegible] (નાટક) ઉતાર્યો અને ગોષ્ઠીમંડપમાં બેઠો. પછી કનકવતીના [illegible] ગોષ્ઠી શરૂ થઈ. તેણે એક પ્રહેલિકા કહી. પછી મેં એક [illegible] કહી.—

હું ઊઠી ગયો. ઉચિત કાર્યથી પરવાર્યો. મારો મિત્ર મતિસાગર નામનો મંત્રીપુત્ર આવ્યો. મેં તેને ઘૂઘરી આપી અને તેને કહ્યું કે "મારી સમીપમાં કનકવતીને આ આપજે અને કહેજે કે પડેલી આ મને મળી છે." તેણે કહ્યું કે "એમ જ કરીશ."

૧૫. હું કનકવતીના ઘરે ગયો. મેં તેને જોઈ. તેણે આપેલા આસન ઉપર હું બેઠો. તે મારી પાસે કોમળ રેશમી આસન ઉપર બેઠી. પાસાઓ સાથે દ્યૂત-ક્રીડા શરૂ કરી. હું હારી ગયો. કનકવતીએ આભૂષણ માગ્યું. મતિસાગરે ઘૂઘરી આપી દીધી. તેણીએ તે ઓળખી લીધી. તેણીએ કહ્યું કે, "આ ક્યાંથી જડી છે?" મેં જવાબ આપ્યો કે "શું કામ છે?" તેણીએ કહ્યું કે "એમ જ." મેં કહ્યું કે, "જો જરૂર હોય તો ગ્રહણ કરી લો, અમોને આ પડેલી જડી છે." તેણીએ કહ્યું કે. "ક્યાં સ્થળેથી મળી છે?" મેં કહ્યું કે, "તમારી ક્યાં પડી ગઈ હતી?" તેણીએ કહ્યું કે, "હું નથી જાણતી." મેં કહ્યું કે "આ મતિસાગર નૈમિત્તિક બધું ભૂત અને ભવિષ્ય વિષે જાણે છે તો એને પૂછ કે ક્યાં પડેલી, એ જ તને કહેશે" કનકવતીએ મતિસાગરને પૂછ્યું તેણે પણ મારું મન જાણીને કહ્યું કે "[illegible] નિવેદન કરીશ." કુમારીએ કહ્યું કે, "એમ જ થાવ." પછી તેની સાથે [illegible] મિત્ર [illegible] હું પોતાના નિવાસે ગયો.

૧૬. [illegible] સૂર્યાસ્ત થયે એક પહોર રાત્રિ ગયા પછી તે જ રીતે [illegible] કનકવતીના ભવને ગયો. તેને તે જ પ્રમાણે મેં જોઈ, ફરી પણ તે [illegible] વિમાનની વિકુર્વણા કરી. ત્યાં ત્રણે જણીઓ ચઢી એક [illegible] પહોંચ્યો. પંડિતાના ક્રમપૂર્વક અભિષેક વગેરે [illegible] કનકવતીના પગમાંથી ઝાંઝર [illegible] જોતાં પણ ન મળ્યું. ફરી વિમાન [illegible]

[illegible] રાત્રિ બાકી રહેતાં પોતાના ભવને પહોંચ્યો. [illegible] મતિસાગર આવ્યો. [illegible] તે મિત્રની સાથે કનકવતીના [illegible] આસન [illegible] અને હું બેસી ગયો [illegible] ક્યાં [illegible]

એક દાસીએ કહ્યું કે, "હે સ્વામિની, જવાની તૈયારી કરવી જોઈએ. સમય રહ્યો છે. તે વિદ્યાધરેન્દ્ર રુષ્ટ થઈ જશે." તો દીર્ઘ નિસાસો નાખીને કનકવ[illegible] કહ્યું કે "અરે! હું શું કરું? હું મંદભાગિની છું. તેથી કુમારાવસ્થા[illegible] વિદ્યાધર નરેન્દ્રે મને લઈ જઈને મારી પાસે પ્રતિજ્ઞા કરાવી કે જ્યાં સુધી તને આજ્ઞા ન આપું ત્યાં સુધી તારે પુરુષની અભિલાષા ન કરવી. મેં તે સ્વીકા[illegible] પિતાના આગ્રહથી વિવાહ પણ માન્યો છે. પ્રિયતમને પણ માનીતી છું. હું [illegible] ગુણ અને રૂપથી આકર્ષિત થયેલા મનવાળી તેમાં લીન થઈ ગઈ છું. મારા પ[illegible] વિદ્યાધરનો વૃત્તાંત જાણી લીધો છે એટલે નથી જાણતી કે આનો શું [illegible] આવશે? મારું હૃદય આશંકિત છે. શું આ મારો પતિ તે વિદ્યાધરના કોપાગ્નિ[illegible] પતંગિયાપણું સ્વીકારશે? અથવા તે મને જ મારી નાખશે? અથવા શું [illegible] બીજું જ થશે? સર્વથા વ્યાકુળ બનેલી હું નથી જાણતી કે આ શરીરથી [illegible] કરવું? વિદ્યાધર દુષ્ટ છે અને સ્વબળથી સમૃદ્ધ છે. પતિ દૃઢપણે અનુરક્ત હોવા[illegible] મારી સાથેનો સંબંધ છોડતા નથી. યૌવનારંભ મોટો અને બહુ દોષ[illegible] [illegible] હોય છે. પિતા અને શ્વસુરના કુળ ખ્યાતિવાળાં છે. લોકો દારુણ છે, કાર્ય[illegible] [illegible] અતિ કુટિલ છે. આ ચિંતાથી હું બહુ વ્યાકુળ બની ગઈ છું." તે સાંભળી[illegible] [illegible] દાસીએ કહ્યું કે, "જો એમ છે તો હું જ ત્યાં જાઉં છું અને કહીશ[illegible] [illegible] માથું દુઃખે છે ત્યાર પછી જાણી શકાશે કે તે શું કરે છે?" કનકવતી[illegible] [illegible] વાર વિચારીને કહ્યું કે "એમ જ થાવ."

[illegible] કનકવતીએ તરત જ વિમાન વિકુર્વ્યું. મેં વિચાર્યું કે તે ન ગઈ[illegible] [illegible] કર્યું. હું જ ત્યાં જઈને વિદ્યાધરનું નરેન્દ્રપણું દૂર કરીશ. [illegible] [illegible] દૂર કરાવીશ અને એની સર્જેલી દુનિયાનો નાશ કરીશ. એમ [illegible] હું તે દાસી સાથે વિમાનના એક ભાગમાં ચઢી ગયો. તે જ પ્રમાણે [illegible] પહોંચ્યું.

[illegible] અભિષેક કરીને નૃત્ય પ્રારંભ્યું તેટલામાં તે દાસી [illegible] વિમાનમાંથી નીકળીને એક બાજુ [illegible] [illegible] કેમ આવ્યાં? કનકવતી ક્યાં છે?" ત્યારે તે[illegible] [illegible] નથી એટલે મને મોકલી છે" તે [illegible] [illegible] હું તેનું શરીર [illegible] [illegible] સારો કર્યો અને [illegible] [illegible] વિદ્યાધર [illegible] [illegible]

મારી ગરદન પર પ્રહાર કર્યો. મેં પણ તેના લક્ષ્ય બહાર તેના ઉપર તરવાર ચ
તરત જ તેની ભુજા સાથે તરવાર જમીન ઉપર પડી ગઈ. દક્ષતાથી તેણે
હાથમાં તરવાર લઈ લીધી અને ફરી ડાબા હાથથી મારા ઉપર પ્રહાર કર્યો. તે
બચાવીને તરત જ તરવાર ઉગામીને વિદ્યાધરનું માથું કાપી નાખ્યું જે જમીન
પડી ગયું.

૪. તેના મૃત્યુ પછી ભય પામેલા પરિજનોને તરત જ મેં આશ્વાસન
તે ત્રણે કન્યાઓ મારી પાસે આવી. ત્રણે જણીઓએ કહ્યું કે "અમને આ
પિશાચથી છોડાવી એટલે હવે તમે જ અમારી ગતિ છો" મેં કહ્યું કે "તમે
(કોનાં સંતાન) છો?" તેઓએ કહ્યું કે "રાજપુત્રીઓ." તે સાંભળીને મેં કહ્યું
રાજાની?" [એકે કહ્યું કે] "હું શંખપુરના સ્વામી દુર્લભરાજની કન્યા
આના ભયથી મેં વિવાહની ઇચ્છા કરી નથી". મેં પૂછ્યું કે, "શું સ્નેહના
બીજા કોઈ કારણે?" તેણીએ કહ્યું કે "સ્નેહ કયાંનો? પરંતુ હું રાત્રિ
ઉપર સૂતી હતી, ને આ વિદ્યાધરે મારું અપહરણ કર્યું અને તે પછી મેં મા
ચાહીને પોતાને મારવા લાગી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે જો મારા વચન પ્રમાણે કરતી
હું તને છોડી દઉં" મેં કહ્યું કે "કેવું?" તેણે કહ્યું કે "મારી પાસેથી મુક્ત થ
જ ભર્તારની અભિલાષા કરવી." મેં તે સ્વીકાર્યું. તેણે કહ્યું કે "દરરોજ રા
પાસે આવી જવું અને તમારા આગમન માટે ચિંતન કરતાં જ એક વિર
સ્થાન થશે." આ પ્રમાણે વશમાં કરીને મને ત્યાં જ સૂવાની જગ્યાએ છો
દરરોજ એની પાસે આવતી હતી. વાંસળી વગાડવાનું શીખવ્યું. પ્રથમ
સ્થાન સ્વર્ગનું મંદિર આ વિદ્યાધરે બંધાવ્યું. આ ત્રણે જાણીઓને પણ
કરીને એ જ રીતે છોડવામાં આવી છે. આલાપ, વીણા આદિ કળાઓ
નિરંતર અમારી સાથે શરીરનો સ્પર્શ કર્યા વગર તે વિલાસ કરતો હ
... મેં 'ભલે' એમ કહીને તેને જવા દીધી. પોતાના વિમાન વડે તે
... મેં ... પોતાના પિતા નગર આદિ વિશે જાણીને તે જ ર

(૨૭) હે મહાયશસ્વી ! તમારા માટે મારું મન ખિન્ન થાય છે. દુશ્મનના વિનાશ માટે તમારા મનને કઠોર બનાવો. તમારા સુખથી જ હું સુખી થવાની છું ॥"

૩૦. ત્યારે કનકવતીનાં આવાં વચનો સાંભળીને મેં કહ્યું કે "હે સુંદરી, શું કરું ? કારણ કે દૈવની માફક અદૃશ્ય રહીને શત્રુ વિચરે છે, તો હવે તેમ કરીશ કે તે એ પ્રમાણે ન કરે." એમ કહીને રાત્રે હું છાનોમાનો બેસી ગયો. તેટલામાં તે [illegible] આવ્યો. હું ઊભો થયો. "અરે વિદ્યાધર- અધમ, બાયલા, [illegible] હમણાં હતો ન હતો થઈ જશે," એમ કહીને મેં તરવાર કાઢી. તેણે પણ તરવાર કાઢી. ગભરાઈ ગયેલ તેને મેં કહ્યું કે "અરે, હવે પ્રહાર કર [illegible] હું પણ પ્રહાર કરું." ત્યારે સંક્ષોભને લીધે તેણે કશું ન કહ્યું. ત્યાર [illegible] મેં તેને કેશપાશથી પકડ્યો. તરવાર ઝૂંટવી લીધી અને તેને કહ્યું કે "અરે [illegible], આવા બળ સાથે જ તું મારી પાસે આવ્યો છે ? તો બોલ તારી [illegible] કરું ?" તેણે કહ્યું કે, "જે દુશ્મનો સાથે કરાતું હોય." મેં [illegible] કહ્યું કે, "હે સુંદરી, આ તારો વૈરી વિદ્યાધરાધમ પકડાયો છે, તેણે [illegible] હાથ [illegible], હથિયાર વગરના પુરુષ ઉપર વાર કરવાનું મારો હાથ [illegible]." ત્યારે નજીક રહેલી કનકવતીએ સ્થિર થઈને વિદ્યાધરને કહ્યું કે, "[illegible] તને આ બુદ્ધિ કોણે આપી." તેણે કહ્યું કે "ભાભીએ મને આ [illegible] છે." ત્યારે એ સાંભળીને મેં કહ્યું કે "અનર્થની પરંપરામાં [illegible] જ કારણ બને છે, એમાં સંદેહ નથી." પછી "તારે આવું ફરી ન કરવું" એમ [illegible] નિર્ભર્ત્સના કરીને તે વિદ્યાધરને મુક્ત કર્યો. હું કુલપતિ પાસે [illegible]. તેમણે પણ મને ઘણું આશ્વાસન આપ્યું અને વસ્તીમાં લઈ ગયા.

૩૧. [illegible] નજીક મેં એક મહામુનિને જોયા, વંદના કરી, અને તેમણે [illegible]. મેં કનકવતીને કહ્યું કે "હે સુંદરી, સંસાર અસાર છે, કર્મની ગતિ [illegible] છે, [illegible], ઇન્દ્રિયો [illegible] છે, અને પ્રેમની ગતિ અતિ [illegible] છે કે [illegible] આવશે ! તો સારું છે કે હવે જ આ [illegible] પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરીએ." તેણે કહ્યું કે "હે [illegible], આ [illegible] છે. [illegible] જીવન છે. [illegible] છે, [illegible] નથી કે [illegible] છે [illegible] મેં કહ્યું કે "હે સુંદરી, [illegible] જ કહ્યું [illegible]—

[illegible] છે,
[illegible] છે. ॥

(૩૫) વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાથી સ્વીકારેલા, અને ગાઢ સદ્‌ભાવને લીધે પ્રેમના વિકાસથી પૂર્ણ બનેલા મનુષ્ય વિષે ઉપચાર કરવામાં આવે તે કેવી રીતે ઉત્તમ કહેવાય ? ॥

(૩૬) ઉપચારોથી અન્ય (પરાયો) વ્યક્તિ ગ્રહણ (પોતાનો) કરાય છે, તે (ઉપચારો) ત્યાં જ શોભે (યોગ્ય ગણાય) છે તેનાથી જુદી વ્યક્તિ (એટલે આત્મીયજન) પ્રત્યે ઉપચારોનું વર્તન પ્રેમના અભાવને પ્રકાશિત કરે છે.॥

તો [illegible] કોઈક કારણને લીધે અહીં (આવું) હોવું જોઈએ" એમ જાણીને [illegible] પાસેથી [illegible]. કોઈને દેખાયા વગર જ બગીચાની મધ્યે થોડાક પ્રદેશ સુધી [illegible] એક પુરુષ મળ્યો. તેણે મને પૂછ્યું કે "શું અહીં હજી સુધી પણ [illegible]" મેં પૂછ્યું કે, "એ કયો કુમાર ? " તેણે કહ્યું કે, "આ નગરના [illegible] રાજાના ગુણચંદ્ર નામના કુમાર મધ્યાહ્‌ન સમયે આવ્યા હતા, [illegible] જ મને કાર્ય માટે મોકલ્યો અને હું આવ્યો એટલે પૂછું છું." મેં કહ્યું કે " [illegible] પ્રાપ્ત કરીને ગયો." તેણે કહ્યું કે "તે સ્ત્રી તેની થઈ [illegible]" મેં કહ્યું કે, "[illegible] તેની થઈ નથી, પરંતુ તેને મહેલમાં લઈ ગયો." [illegible] કહ્યું કે, "[illegible] ! દેખાવ માત્રથી કુમાર ઉપર તેનો અત્યંત અનુરાગ થયો [illegible]" એમ કહીને તે ચાલ્યો ગયો. મેં વિચાર્યું કે સંસારના વિલાસોને [illegible] સ્વભાવને ધિક્કાર થાઓ, વળી—

(૩૭) [illegible] મન કે [illegible]થી જેની ધ્વજા સરખું ચપલ છે તેને ગુણોથી, [illegible], ન ઉપકારથી કે ન જીવ આપીને વશ કરી શકાય. ॥

[illegible] મેં વિચાર્યું કે ત્યાં સુધી આ [illegible] વિકારને ન

(૬)

कयसयलकरणिज्ज (कृत-सकल-करणीय) = બધાં કરવા યોગ્ય કાર્ય કરીને

वग्धकत्तीए (व्याघ्रकृत्याम् = વાઘના ચામડા ઉપર

अब्भुट्ठिओ (अभ्युत्थितः) = આવકારવા માટે ઊભો થયો

मियकत्ति (मृगकृत्ति) = મૃગચર્મ

उवविससु (उपविश) = બેસો

अवरणरवतिसमाणत्तणेण (अपर-नरपति-समानत्वेन) = બીજા રાજાઓની સમાનતાથી

खलीकाउं(खलीकर्तुम्)=મશ્કરીકરવી

एवंविहणरवइसयसेवियाए राय-लच्छीए(एवंविध-नरपति-शत-सेवितायाः राजलक्ष्म्याः) = આવા સેંકડો રાજાઓએ સેવેલી રાજલક્ષ્મીનું

णियआसणप्पयाणेणं (निज-आसन प्रदानेन)=પોતાનું આસન આપીને

णिययपुरिसुत्तरीय (निजक-पुरुष उत्तरीय)=પોતાના સેવકના ખભાનું વસ્ત્ર, ખેસ.

थेवत्थेलाए (स्तोक-वेलायाम्)= થોડાક સમયમાં

आढत्त (आरम्भ) = પ્રારંભ કર્યું

किमंग = શું કહેવું

जडाधारिणा (जटाधारिणा) = જટાધારીથી

णिरीह = નિઃસ્પૃહ, નિષ્કામ

गुणमंदाणिय (गुणमंदानित) = ગુણ્યુણ

कुणन्ति (कुर्वन्ति) = કરે છે

भत्तजण = ભક્તજન

णिक्किंचण (निष्किञ्चन)=નિષ્કિંચન

कुणउ (करोतु) = કરે

जम्मप्पभिति (जन्मप्रभृति) = જન્મથી માંડીને

दविणजाएण (द्रव्यजातेन) = સંપત્તિથી

अत्थित्तं (अस्तित्वम्) = અસ્તિત્વ, હયાતી

णिव्वड (निष्पद्) = નીપજવું

सच्छ (स्वच्छ) = નિર્મળ

(૭)

परोवयारकरणतल्लिच्छ (परोप-कार-करण-तल्लीन) = પરોપકાર કરવામાં લીન થયેલ

अत्थिजण (अर्थिजन)= યાચકવર્ગ

कयपुव्वसेवस्स मन्तस्स (कृत-पूर्व-सेवस्य मन्त्रस्य) = પહેલાંથી એક મંત્રની આરાધના કરતાં

तुमए आयत्ता (त्वयि आयत्ता)= તમારા ઉપર નિર્ભર

समत्तविग्घपडिघायहेउत्तण (समस्त विघ्न-प्रतिघात-हेतुत्व) = બધા વિઘ્નોનો નાશ કરવામાં સહાયક

अट्ठवरिसमंतजावपरिस्सम (अष्ट-वर्ष-मंत्र-जाप-परिश्रम) = આઠ વરસ સુધી મંત્ર-જાપ કરવાનો પરિશ્રમ

पयट्टं (प्रवृत्तम्) = શરૂ થયું
लग्गा (लग्नाः) = લાગી ગયા, લાગ્યા
विविहकरण (विविधकरण) = (અનેક) વિવિધ હાવ
कत्तरिप्पयार (कर्त्तरीप्रकार) = (છરીનો) કાતરનો પ્રકાર
वाणमंतर (वान-व्यन्तर) = દેવોની એક જાતિ-વિશેષ
सत्तप्पहाणत्त (सत्त्व-प्रधानत्व) = બળની પ્રધાનતા
महापवत्तणाए (महाप्रवर्तनया) = મોટા પરાક્રમ વડે
कीरइ (क्रियते) = કરાય છે, કરવું
समीहइ (समीहते) = ઇચ્છા કરે છે
तुम्हागमसिद्धमंतस्स (तव-आगम-स्तम्भ सिद्ध-मन्त्रस्य) = તમારા આગમમાં મંત્ર સિદ્ધ કરનારનું
सइं (स्वयम्) = આપોઆપ
कीरउ (क्रियताम्) = કરવામાં આવે
एत्तिएण (एतावता) = એટલાથી
णिज्जउ (नीयताम्) = લઈ જવાય
उवओगं दाऊण (उपयोगं दत्त्वा) = ધ્યાન ધરીને
कामरूवित्तणपसाएण (कामरूपित्व-प्रसादेन) = કામરૂપીપણાની મહેરબાનીથી
अणुहाव (अनुभाव) = કૃપા
कामरूवी (कामरूपिन्) = મરજી મુજબ રૂપ બદલનારો

(૧૦)

उल्लसिय (उल्लसित) = વિકસ્યું
अमाणुसोचिय (अमानुष-उचित) = દિવ્ય
किं भणामि = 'શું કહું'ના અર્થમાં
परोवयारेक्करसिय (परोपकार-एक-रसिक) = માત્ર પરોપકારમાં (રસવાળો—પ્રેમ ધરાવતો) લીન
उवकरणीकओ (उप-करणी-कृतः) = ઉપકૃત (ઋણી) થયો
सक्कुणोमि (शक्नोमि) = શકું છું
सकज्जणिट्ठुरया (स्वकार्य-निष्ठुरता) = સ્વાર્થની નિષ્ઠુરતા
परोवयारतप्पर (परोपकार-तत्पर) = પરોપકારપરાયણ
सि (असि) = છે, 'अस्'નું દ્વિ. પુ., એ. વ. વર્તમાન
अणुवाअ (अनुवाद) = ફરી કહેવું
कयग्घालाव (कृतघ्न-आलाप) = કૃતઘ્નનાં વચનો
संभरणीय (संस्मरणीय) = યાદ કરવા જેવું
आणत्तिया (आज्ञप्तिका) = આજ્ઞા

(૧૧)

पट्टसाडअ (पट्ट-शाटक) = રેશમી ખુરખો
गोट्ठी (गोष्ठी) = સરખી ઉંમરવાળાઓની વાતા-મંડળી
पहेलिया (पहेलिका) = એક કાવ્ય-સમસ્યા, ગૂઢ આશયવાળી કવિતા, કોયડો

(૧૪)

[illegible] (સર્પેત) = આપજે

મણેજ્જસુ (भण, भणेः) = કહેજે

(૧૫)

[illegible] (पट्ट-मसूरिका) = રેશમી ગોળ આસન, (તકિયું)

[illegible] ([illegible]) = [illegible]-ગુટિકા, પાંગા

[illegible] ([illegible]-अभि-ज्ञात) = [illegible]

ણેમિત્તિઅ (नैमित्तिक) = નિમિત્ત-શાસ્ત્રનો જાણકાર

મજ્ઝાભિપ્પાય (मम-अभिप्राय) = મારો આશય

સુયે (श्वस्) = આવતી કાલ

કીલિઊં (क्रीडित्वा) = રમીને

(૧૬)

[illegible] (स्नपन-अनंतरम्) = સ્નાન કરાવ્યા પછી

(૧૭)

[illegible] (गुड-[illegible]) = [illegible]

[illegible] (-[illegible]-आ[illegible]-कमलय-[illegible]-[illegible]) = નિષ્ઠુર પવનથી આહત થયેલા કમળપત્ર જેવું ચંચળ

(૧૮)

[illegible]

વલા ([illegible]) = પતિ

[illegible] ([illegible]) = અને

[illegible]

[illegible]

(૨૩)

दट्ठोट्ठभिउडिभासुरेण (दष्ट-ओष्ठ-भृकुटि-भासुरेण) = હોઠ દાબી ભયંકર ભ્રૂકુટિ ચઢાવીને

विज्जुच्छडाडोवभासुरं (विद्युत्-छटा आटोप-भासुरम्) = વીજળીના ચમત્કારા જેવું પ્રકાશમાન

कड्ढिय (कर्षित) = કાઢયું ખેંચ્યું

णिलुक्क (निलीन) = છૂપાઈ ગયેલું

तरुयरंतरेसु (तरुवर-अन्तरेषु) = મોટાં મોટાં વૃક્ષોની વચ્ચે

इत्थीजणमज्झेक्कवीर (स्त्री-जन-मध्य-एक-वीर) = માત્ર સ્ત્રીઓની વચ્ચે જ વીર બનેલો

पंचभूय (पञ्चभूत) = પંચ ભૂતોથી બનેલો દેહ (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ)

वइयर (व्यतिकर) = પ્રસંગ

छिद्दऽण्णेसणपरायणा (छिद्र-अन्वेषण-परायणा) = દોષ શોધવામાં તત્પર બનેલા

ओहरिय (अवहृत) = ઉગામ્યું

उल्लालिय (उल्लालित) = ઊંચે ઉગામ્યું

उल्ललिअ (उल्ललित) = ઉછળ્યું

घत्तिअ (क्षिप्त) = ફેંક્યું

सिरोहरा (शिरोधरा) = ગર્દન

उवरिहुत्त (उपरि-अभिमुख) = ઉપરની બાજુ

(૨૪)

तव्वावायणाणंतरमेव (तद्-व्यापादन-अनन्तरम्-एव) = તેને માર્યા પછી તરત જ

अल्लीण (आलीन) = આવ્યું, પ્રવેશ્યું

विज्जाहरपिसाय (विद्याधर-पिशाच) = દુષ્ટ વિદ્યાધર

संतिय (संबंधार्थे) = દેશ્ય શબ્દ, સંતાન

धूया (दुहितृ) = પુત્રી

राइणो (राज्ञः) = રાજાનું

उयाहु (उताहो) = અથવા

अण्णह (अन्यथा) = બીજા કારણે, નહીં તો

कोट्टिमतल (कुट्टिमतल) = ફર્શ

सयणीअ (शयनीय) = શય્યા

देवहरय (देव-गृह-क) = દેરું, મંદિર

णिब्बंध (निर्बन्ध) = પ્રતિજ્ઞા

सरीरमफुसंत (शरीरम्-अस्पर्शत्) = શરીરનો સ્પર્શ કર્યા વગર

साहिऊण (कथयित्वा) = કહીને

(૨૫)

ओइण्ण (अवतीर्ण) = ઉતર્યું

भवओ (भवतः) = આપનું, તમારું

सम = સીધું

चेट्ठाए (चेष्टया) = આચરણથી

पुणरुत्तया (पुनः-उक्तता) = ફરી કહેવું, પુનઃ કથન

(२७)

कुलवइणा (कुलपतिना)=કુલપતિથી
घरिणी (गृहिणी) = પત્ની
आम = હાં
अइक्कंततइयदियहम्मि (अति क्रान्त-तृतीय-दिवसे) = ત્રણ દિવસ પહેલાં
उवयरियं (उपचरितम्)=સેવા કરી
मलेज्जह (मालयध्वम्) = સંભાળ રાખજો
अप्पाणं (आत्मानम्) =પોતાની જાતને
मुयइ (मुञ्चति) = છોડે છે
विलिया (व्रीडिता) = લજ્જિત થયેલી, વીલી
मेल्लिऊण (मुक्त्वा) = ત્યજીને
सच्छह (सच्छाय) = સરખું

समुद्दपक्खिवणपज्जवसाणो (समुद्र-प्रक्षेपन-पर्यवसानः) = સમુદ્રમાં ફેંકવા સુધીના (અંતવાળો)
पहि = ચાલ
आगच्छ = આવ
होहि (भव = થા
विउत्ताण संजोयणे (वियुक्तानाम्-संयोजने) = છૂટા પડેલાઓનો મેળાપ કરાવવામા
कप्पसमाण (कल्प-समान) = કલ્પની જેમ લાંબો સમય
परिहरियसयलवावारा (परिहृत-सकल-व्यापारा) = બધાં કાર્યો ત્યજી દેનારી
वडुअ (वटुक) = શિષ્ય
म्हि (अस्मि) = છું

(२८)

सच्छंदचारिणो विहिणो (स्वच्छन्द-चारिणः विधेः)=સ્વચ્છંદ આચરણ કરનાર વિધિનું
मुणिणो (मुनयः) = મુનિવર્ગ
समासयन्ति (समाश्रयन्ति) = આશ્રય લે છે
गोयरीहोन्ति (गोचरी-भवन्ति) = વિષય અથવા શિકાર બને છે

घेत्तूण गृहीत्वा) = લઈને
विहिणा (विधिना) = વિધિપૂર્વક
कयलातिपहिं (कदल-आदिकैः)= કેળા વગેરેથી
('आतिपहिं' માં 'त' શ્રુતિ)
वाहित्तो (व्याहृतः) = બોલાવાયેલો (બોલાવ્યો)

(२९)

णुवण्ण (सुप्त) = સૂઈ ગયું (દેશ્ય શબ્દ)
विहिणिओग (विधि-नियोग) = વિધિનો વ્યાપાર, ભાગ્ય

भुवणनिग्गयपयाव (भुवन-निर्गत-प्रताप)=સંસારમાં ફેલાયેલા પ્રતાપવાળું
परिप्फुरइ (परि-स्फुरति) = ચળકે છે

कुक्कुडिया (देश्य शब्द) = પુડલો, રોટલી, રોકડી. સમોસા- કચોરી જેવી વાનગી
विवित्त (विविक्त) = એકાન્ત
पायवच्छाए (पादप-छायायाम्)= વૃક્ષની છાયામાં
सुमरिय (स्मृत) = યાદ કર્યું.
घोलेइ (घूर्णयति) = ઘૂંટે છે
पंचमोग्गार (पञ्चम-उद्गार) = પંચમ રાગ
जोएइ (पश्यति) = જુએ છે

वामकरोवरिसंठियमुहपंकयमुक्कदीहणीसासा (वाम-कर-उपरि-संस्थित-मुख-पङ्कज-मुक्त-दीर्घ-निश्वासा) = ડાબી હથેલી ઉપર મુખ કમળ ટેકવીને લાંબા નિસાસા નાખતી

मयणवियाराउर (मदन-विकार-आतुर) = કામપીડાથી વ્યાકુળ

(૩૩)

पारेइ (पारयति) = સમર્થ છે

(૩૪)

वीसंभजणियगहिअ (विश्रम्भ-जनित-ग्रहीत) = વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાથી સ્વીકારેલ
परूढसब्भावपेमपसर (प्ररूढ-सद्भाव-प्रेम-प्रसर)=ગાઢ સદ્ભાવ વધવાથી પ્રેમની વૃદ્ધિ પામેલ
कत्तोच्चयं (कुतः-उच्चकम्) = ક્યાંથી ઉત્તમ
घिप्पइ (गृह्यते) = ગ્રહણ કરાય છે
अग्घन्ति (अर्घ्यन्ते) = પૂજાય છે
णिल्लक्खं (निर्लक्ष्यम्) = દેખાયા વગર
घडिया (घटिता) = ઘડાઈ, અનુરૂપ કરવામાં આવી
घेप्पइ = જુઓ घिप्पइ

(૩૫)

दंसेइ (दर्शयति) = દેખાડે છે
सत्थ (सार्थ) = સાર્થ
पच्चभिण्णाया (प्रति-अभिज्ञाता = ઓળખાઈ ગઈ
विसूर (खिद्) = ખેદ કરવો
पुणजाय (पुनर्जातम्,=ફરીથી જન્મેલું
अब्भंग (अभ्यङ्ग) = માલિશ
णिव्वेय (निर्वेद) = સંસારથી વિરક્તિ

गोट्ठी (गोष्ठी) :

એક જાતનું મનોવિનોદનું સાધન. આજકાલ કલબનું જે સ્થાન છે તે પ્રાચીન ભારતમાં ગોષ્ઠી સભાનું સ્થાન હતું. એના વડે નાગરિકો અનેક પ્રકારના મનોવિનોદ કરતા. બુદ્ધિચતુર અને વાતગોતમાં કુશળ લોકોનો એ એક મેળાવડો હતો. વિદ્યા, ધન, શીલ, બુદ્ધિ અને આયુમાં સરખા એવા લોકો એક જગ્યાએ મળતા તે ગોષ્ઠી કહેવાતી. ગોષ્ઠી બે પ્રકારની થતી : સારી અને ખરાબ. સારી ગોષ્ઠીમાં વિદ્યા અને બીજી ક્રીડાઓ વડે મનોરંજન કરાતું જ્યારે ખરાબ ગોષ્ઠીમાં જુગાર અને હિંસાનો પણ સમાવેશ થતો. ગોષ્ઠીઓના અનેક પ્રકાર હતા, જેમ કે પદ-ગોષ્ઠી, કાવ્ય-ગોષ્ઠી, જલ્પ-ગોષ્ઠી, ગીત-ગોષ્ઠી, નૃત્ય-ગોષ્ઠી, વાદ્ય-ગોષ્ઠી, વીણા-ગોષ્ઠી વગેરે. નૃત્ય, ગીત, વાદ્ય, ચિત્ર વગેરે કળાઓ અને કાવ્ય તથા કથાઓ આ ગોષ્ઠીઓના વિષયો હતા. કાવ્ય-ગોષ્ઠીમાં કાવ્ય-પ્રબંધોની રચના કરવામાં આવતી અને જલ્પ-ગોષ્ઠીમાં આખ્યાન, ઇતિહાસ, પુરાણ વગેરેનું શ્રવણ કરાવવામાં આવતું. પદ-ગોષ્ઠીમાં અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકા-ઉખાણાનો સમાવેશ થતો હતો

जंबुद्दीव : (जंबूद्वीप)

આ લોકના ત્રણ ભાગ તે ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક. ઊર્ધ્વલોકમાં દેવ, અધોલોકમાં નારકી જીવ અને મધ્યલોકમાં મનુષ્ય તથા પશુ, પક્ષી આ વગેરે રહે છે. મધ્યલોકમાં અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર છે. આ બધાની વચ્ચે જંબૂદ્વીપ આવેલો છે, જે એક લાખ યોજન પહોળો છે અને થાળી સમાન ગોળ છે. જંબૂદ્વીપ પોતે સમુદ્રથી ઘેરાયેલો છે. જે બંગડીની જેમ ગોળ (વલયાકાર) છે. લવણ સમુદ્ર પછી ક્રમશઃ અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર વલયાકારરૂપે આવેલા છે જંબૂદ્વીપની મધ્યે મેરુ પર્વત છે અને તેના ઉપર જંબૂ(જાંબૂ)નું ઝાડ આવેલું છે એટલે આ દ્વીપનું નામ જંબૂદ્વીપ છે. મેરુ પર્વતની આજુબાજુ વિદેહવર્ષ નામનો (મહાવિદેહ) ખંડ (દેશ) છે. આગળ મેરુપર્વતની દક્ષિણમાં ત્રણ ખંડો છે: હરિવર્ષ, હૈમતવર્ષ અને ભરતવર્ષ (ભારતવર્ષ). વળી ઉત્તરમાં પણ ત્રણ ખંડો છે—રમ્યકવર્ષ, હૈરણ્યવતવર્ષ અને ઐરાવતવર્ષ. આ બધા સાત દેશો પૂર્વથી પશ્ચિમમાં ફેલાયેલા છે અને દરેક બે દેશોની વચ્ચે એક એક વર્ષધર પર્વત આવેલો છે. ભારતવર્ષની ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે અને પછી ઉત્તરોત્તર મહાહિમવાન્ નિષધ, નીલ, રુક્મી તથા શિખરી પર્વત છે. આ બધા પર્વતો અને દેશો (ખંડો) બંને બાજુ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્રને સ્પર્શ કરતા હોય છે. ભારતવર્ષની દક્ષિણે અને ઐરાવતવર્ષની ઉત્તરે પણ લવણ સમુદ્ર આવેલો છે.

પ્રકારની હોય છે, જેમકે અક્ષરચ્યુતક, માત્રાચ્યુતક, ગૂઢચતુર્થપાદ, પ્રશ્નોત્તર, બિંદુમતી, હૃદયાલિકા વગેરે. 'કુવલયમાલા'માં (પેરા નં. ૨૮૦) અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકાઓ (કાવ્ય-સમસ્યાઓ) આપેલી છે. આપણી કથામાં આવતા પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે :

(i) ગૂઢચઉત્થપાય (ગૂઢચતુર્થપાદ) :

કુવલયમાલા પ્રમાણે એના ત્રણ પાદમાં ચોથો પાદ છુપાયેલો હોય છે પણ આપણા ગ્રંથ પ્રમાણે ત્રણ પાદોના અર્થના સંદર્ભમાં ચોથો પાદ પૂરવો પડે છે.

(ii) પણ્હુત્તર (પ્રશ્નોત્તર) :

એક એવો પાદ જેમાં પ્રશ્ન અને ઉત્તર બંને હોય અથવા બે, ત્રણ અથવા ચાર પ્રશ્નો પુછાયા હોય અને એ બધાનો એક જ ઉત્તર હોય તો તે પ્રશ્નોત્તર કહેવાય છે. આપણા પ્રશ્નોત્તરમાં ત્રણ પ્રશ્નો પુછાયા છે અને એ ત્રણેયનો ઉત્તર એક શબ્દમાં આપવામાં આવ્યો છે જેનો પહેલો ભાગ પહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને બીજો ભાગ બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને સંપૂર્ણ શબ્દ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. પ્રશ્નોત્તરના અનેક ભેદ હોય છે.

(iii) બિંદુમતી :

પહેલા અને છેલ્લા અક્ષરને છોડીને જ્યાં અક્ષરો હોય ત્યાં માત્રાઓ સાથે માત્ર બિંદુઓ ગોઠવવાના. બિંદુઓની જગ્યાએ અક્ષરો પૂરીને જેનો અર્થ કહેવામાં આવે તે બિંદુમતી કહેવાય છે.

(iv) હિયાલિયા (હૃદયાલિકા) :

એવી ગાથા જેનો અર્થ ગૂઢ હોય એટલે જેનું હાર્દ સહેલાઈથી ન સમજાય અને છુપાયેલું હોય તે હાર્દને ઉત્તર રૂપે શોધી કાઢવું તે હૃદયાલિકા કહેવાય છે.

કુવલયમાલામાં હૃદય (ગાથા)નો ઉલ્લેખ છે તે હૃદયાલિકા વિશેનો જ છે.

ભારહવાસ (ભારતવર્ષ) :

જંબૂદ્વીપમાં આવેલા સાત દેશોમાંથી છેક દક્ષિણમાં આવેલો એક દેશ. એની દક્ષિણે, પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્ર આવેલો છે. ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે. મધ્યમાં વેયડ્ઢ (વિંધ્ય) પર્વત છે. ગંગા અને સિંધુ નદીઓ હિમવાન્ પર્વતમાંથી નીકળીને ભારતવર્ષમાં વહે છે. પ્રથમ ચક્રવર્તી રાજા ભરત ઉપરથી આ દેશનું નામ ભારતવર્ષ થયું. હિંદુ પરંપરા પ્રમાણે પણ હિમાલય અને સમુદ્ર વચ્ચે આવેલો દેશ ભારતવર્ષ છે. બૌદ્ધ પરંપરા પ્રમાણે તો જંબૂદ્વીપ એટલે જ ભારતવર્ષ.

ભૈરવાચાર્ય :

ભૈરવ શિવનું જ એક ભયંકર રૂપ છે. ભૈરવાચાર્ય અને શૈવાચાર્યનો

वाणमंतर (वानव्यन्तर) :

વાણમંતર એટલે વ્યંતર દેવો. દેવો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે— વૈમાનિક. જ્યોતિષ્ક, વ્યંતર અને ભવનવાસી વૈમાનિકો ઉચ્ચતમ કોટિના દેવો હોય છે અને જ્યોતિષ્ક દેવોથીય ઉપર આવેલાં વિમાનોમાં રહે છે. જ્યોતિષ્ક દેવોમાં સૂર્ય, ચંદ્રમા, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાઓનો સમાવેશ થાય છેઃ ભવનવાસી દેવો જંબૂદ્વીપની નીચે આવેલી પ્રથમ નરકભૂમિના ઉપરના ભાગમાં આવેલાં ભવનોમાં રહે છે વ્યતર દેવો આ લોકમાં પહાડના આંતરાઓમાં, ગુફાઓમાં અને વનના વિવરો વગેરેમાં રહે છે. વ્યંતરો આઠ પ્રકારના છેઃ કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ, ગંધર્વ, યક્ષ રાક્ષસ, ભૂત અને પિશાચ. તેઓ એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને ફરતા રહે છે અને મનુષ્યોની સેવા પણ કરે છે. દરેક જાતના વ્યંતર દેવોના બે બે ઈન્દ્રો હોય છે.

विज्जाहर विद्याधर) :

એક અતિ માનવ જાતિના લોકો. તેઓ અનેક દૈવી શક્તિઓ ધરાવતા હતા તેમાં આકાશગામિની-આકાશમાં ઊડવાની અને રૂપ-પરિવર્તન-કરી, ઇચ્છા પ્રમાણે પોતાનું રૂપ બદલવાની ખાસ વિદ્યાઓ હતી. તેઓ ખાસ કરીને વિજયાર્ધ (વિંધ્ય) પર્વત ઉપર વસતા હતા અને અલૌકિક વિદ્યાઓ ધરાવવાના કારણે તેઓ વિદ્યાધર તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રાકૃત સાહિત્ય વિદ્યાધરોની કથાઓથી ભરેલું છે.

વેતાલ :

સ્મશાન ઉપર વિચરણ કરનારા અને મૃત શરીર ઉપર તરાપ મારનાર એક પ્રકારના વિકૃત ભૂત અને પિશાચ દેવો.

લેખકશ્રીનાં અન્ય પ્રકાશન

1. Literary Evaluation of Paumacariyam. 1966.
2. Dictionary of Prakrit Proper Names. Pt. I & II. 1970, 1972.
3. A Critical Study of Paumacariyam (the oldest Jain Ramayan). 1970.
4. अभयक्खाणयं. 1975.
5. श्रृङ्गारमञ्जरी सट्टक का हिन्दी अनुवाद. 1972-73.
6. Proportion of Prakrit in our Ancient Classical Dramas. 1974.
7. Bhagwan Mahavir, Prophet of Tolerance. 1975.
8. પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્ય-સંગ્રહ, ધોરણ-૧૧, ૧૯૭૬.
9. પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્ય સંગ્રહ, ધોરણ-૧૨, ૧૯૭૭.
10. પાલિ ગદ્ય-પદ્ય-સંગ્રહ, ધોરણ-૧૧, ૧૯૭૬.

(Under Preparation and Print.)

(i) Minute Study of the Language of वसुदेवहिंडी.

(ii) सर्व-सामान्य सरल प्राकृत (Middle Indo-Aryan Grammar) व्याकरण.

(iii) Proceedings of the Seminar in Prakrit Studies (held at Ahmedabad in 1973).

(૧૪)

उवप्पेज्जसु (अर्पय) = આપજે

भणेज्जसु (भण, भणेः) = કહેજે

(૧૫)

पट्टमसूरिया (पट्ट-मसूरिका) = રેશમી ગોળ આસન, (તકિયું)

सारी (शारी) = દ્યૂત-ગુટિકા, પાસો

पच्चभिण्णाय (प्रति-अभि-ज्ञात)= ઓળખ્યું

णेमित्तिअ (नैमित्तिक) = નિમિત્ત-શાસ્ત્રનો જાણકાર

महाहिप्पाय (मम-अभिप्राय) = મારો આશય

सुवे (श्वस्) = આવતી કાળ

खेल्लिउं (क्रीडित्वा) = રમીને

(૧૬)

ण्हवणाणंतरं (स्नपन-अनंतरम्) = સ્નાન કરાવ્યા પછી

(૧૭)

गूढचउत्थय (गूढ-चतुर्थक) =એક કાવ્ય-સમસ્યા, આમાં ગાથા-પદ્ય-ના ચતુર્થ પાદની પૂર્તિ કરવાની હોય છે.

खरपवणाहयकुवलयदलतरल (खर-पवन-आहत-कुवलय-दल-तरल) = નિષ્ઠુર પવનથી આહત થયેલા કમળપત્ર જેવું ચંચળ

(૧૮)

भवया (भवता) = તમે

तयं (तत्) = તે

जाणसु (जानीहि) = જાણો

आसि (आसीत्) = થયું, હતું

वुत्तंत (वृत्तान्त) = વાત

सुट्ठुसमाउलीहूया (सुष्ठु-स मा-कुलीभूता) = બહુ વ્યાકુળ બની ગઈ

अण्णत्थ (अन्यत्र) = અન્ય જગ્યાએ

वच्चन्ती (व्रजन्ती) = જતી

पडिवज्जिस्सं(प्रति-पत्स्यामि)=કરીશ

अयं (अयम्) = આ

णिद्दालसकसायलोयणो (निद्रा-लस-कषाय-लोचनः) = અધૂરી નિદ્રાથી લાલ નેત્રવાળો

भत्ता (भर्तृ) = પતિ

सइं (स्वयम्) = જાતે

णट्ठवयणेण (नष्ट-वचनेन) = નકામી (અર્થ વગરની) વાતથી

अन्नमण्णेण (अन्य + म् + अन्येन) = અને બીજાએ, આર્ષ પ્રાકૃતની જેમ 'म' નો આગમ

सोहि (शुद्धि) = પ્રાયશ્ચિત્ત

विण्णाही (विज्ञास्यति) = જાણશે

एत्तियं (एतावत्) = આટલું

णिमेऊण (न्यस्य) = ધરીને

अच्छिऊण (आसित्वा) = બેસીને

(२३)

दट्ठोट्ठभिउडिभासुरेण (दष्ट-ओष्ठ-भृकुटि-भासुरेण) = હોઠ દાબી ભયંકર ભ્રુકુટિ ચઢાવીને

विज्जुच्छडाडोवभासुरं (विद्युत्-छटा आटोप-भासुरम्) = વીજળીના ચમત્કારા જેવું પ્રકાશમાન

कड्ढिय (कर्षित) = કાઢયું ખેંચ્યું

णिलुक्क (निलीन) = છૂપાઈ ગયેલું

तरुयरंतरेसु (तरुवर-अन्तरेषु) = મોટાં મોટાં વૃક્ષોની વચ્ચે

इत्थीजणमज्झेक्कवीर (स्त्री-जन-मध्य-एक-वीर) = માત્ર સ્ત્રીઓની વચ્ચે જ વીર બનેલો

पंचभूय (पञ्चभूत) = પંચ ભૂતોથી બનેલો દેહ (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ)

वइयर (व्यतिकर) = પ્રસંગ

छिद्दऽण्णेसणपरायणा (छिद्र-अन्वेषण-परायणा) = દોષ શોધવામાં તત્પર બનેલા

ओहरिय (अवहृत) = ઉગામ્યું

उल्लालिय (उल्लालित) = ઊંચે ઉગામ્યું

उल्ललिअ (उल्ललित) = ઉછળ્યું

घत्तिअ (क्षिप्त) = ફેંક્યું

सिरोहरा (शिरोधरा) = ગર્દન

उवरिहुत्त (उपरि-अभिमुख) = ઉપરની બાજુ

(२४)

तव्वावायणाणंतरमेव (तद्-व्यापादन-अनन्तरम्-एव) = તેને માર્યા પછી તરત જ

अल्लीण (आलीन) = આવ્યું, પ્રવેશ્યું

विज्जाहरपिसाय (विद्याधर-पिशाच) = દુષ્ટ વિદ્યાધર

संतिय (संबंधार्थे)=દેશ્ય શબ્દ, સંતાન

धूया (दुहितृ) = પુત્રી

राइणो (राज्ञः) = રાજાનું

उयाहु (उताहो) = અથવા

अण्णह (अन्यथा) = બીજા કારણે, નહીં તો

कोट्टिमतल (कुट्टिमतल) = ફર્શ

सयणीअ (शयनीय = શય્યા

देवहरय (देव-गृह-क)=દેરું, મંદિર

णिव्वंध (निर्बन्ध) = પ્રતિજ્ઞા

सरीरमफुसंत (शरीरम्-अस्पर्शत्)= શરીરનો સ્પર્શ કર્યા વગર

साहिऊण (कथयित्वा) = કહીને

(२५)

ओइण्ण (अवतीर्ण) = ઉતર્યું

भवओ (भवतः) = આપનું, તમારું

सम = સીધું

चेट्ठाए (चेष्टया) = આચરણથી

पुणरुत्तया (पुनः-उक्तता) = ફરી કહેવું, પુનઃ કથન

(૨૭)

कुलवइणा (कुलपतिना)=કુલપતિથી
घरिणी (गृहिणी) = પત્ની
आम = હા
अइक्कंततइयदियहम्मि (अतिक्रान्त-तृतीय-दिवसे) = ત્રણ દિવસ પહેલાં
उवयरिय (उपचरितम्)=સેવા કરી
भलेज्जह (भालयध्वम्) = સંભાળ રાખજો
अप्पाणं (आत्मानम्) =પોતાની જાતને
मुयइ (मुञ्चति) = છોડે છે
विलिया (व्रीडिता) = લજ્જિત થયેલી, વીલી
मेल्लिऊण (मुक्त्वा) = ત્યજીને
सच्छह (सच्छाय) = સરખું
समुद्दपक्खिवणपज्जवसाणो (समुद्र-प्रक्षेपन-पर्यवसानः) = સમુદ્રમાં ફેંકવા સુધીના (અંતવાળો)
एहि = ચાલ
आगच्छ = આવ
होहि (भव) = થા
विउत्ताणसंजोयणे (वियुक्तानाम्-संयोजने) = છૂટા પડેલાઓનો મેળાપ કરાવવામાં
कप्पसमाण (कल्प-समान) = કલ્પની જેમ લાંબો સમય
परिहरियसयलवावारा (परिहृत-सकल-व्यापारा) = બધાં કાર્યો ત્યજી દેનારી
वडुअ (वटुक) = શિષ્ય
म्हि (अस्मि) = છું

(૨૮)

सच्छंदचारिणो विहिणो (स्वच्छन्द-चारिणः विधेः)=સ્વચ્છંદ આચરણ કરનાર વિધિનું
मुणिणो (मुनयः) = મુનિવર્ગ
समासयन्ति (समाश्रयन्ति) = આશ્રય લે છે
गोयरीहोन्ति (गोचरी-भवन्ति) = વિષય અથવા શિકાર બને છે
घेत्तूण (गृहीत्वा) = લઈને
विहिणा (विधिना) = વિધિપૂર્વક
कयलातिएहिं (कदल-आदिकैः)= કેળાં વગેરેથી
('आतिएहिं' માં 'त' શ્રુતિ)
वाहित्तो (व्याहृतः) = બોલાવાયેલો (બોલાવ્યો)

(૨૯)

णुवण्ण (सुप्त) = સૂઈ ગયું (દેશ્ય શબ્દ)
विहिणिओग (विधि-नियोग) = વિધિનો વ્યાપાર, ભાગ્ય
भुवणनिग्गयपयाव (भुवन-निर्गत-प्रताप)=સંસારમાં ફેલાયેલા પ્રતાપવાળું
परिप्फुरइ (परि-स्फुरति) = ચળકે છે

कुक्कुडिया (देश्य शब्द) = પુડલો, રોટલી, કોકડી, સમોસા-કચોરી જેવી વાનગી

विवित्त (विविक्त) = એકાન્ત

पायवच्छाए (पादप-छायायाम्)= વૃક્ષની છાયામાં

सुमरिय (स्मृत) = યાદ કર્યું.

घोलेइ (घूर्णयति) = ઘૂંટે છે

पंचमोग्गार (पञ्चम-उद्गार) = પંચમ રાગ

जोएइ (पश्यति) = જુએ છે

वामकरोवरिसंठियमुहपंकयमुक्कदीहणीसासा (वाम-कर-उपरि-संस्थित-मुख-पङ्कज-मुक्त-दीर्घ-निश्वासा) = ડાબી હથેલી ઉપર મુખ કમળ ટેકવીને લાંબા નિસાસા નાખતી

मयणवियाराउर (मदन-विकार-आतुर) = કામપીડાથી વ્યાકુળ

(૩૩)

पारेइ (पारयति) = સમર્થ છે

(૩૪)

वीसंभजणियगहिअ (विश्रम्भ-जनित-ग्रहीत) = વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાથી સ્વીકારેલ

परूढसब्भावपेमपसर (प्ररूढ-सद्भाव-प्रेम-प्रसर)=ગાઢ સદ્ભાવ વધવાથી પ્રેમની વૃદ્ધિ પામેલ

कत्तोच्चयं (कुतः-उच्चकम्) = ક્યાંથી ઉત્તમ

घिप्पइ (गृह्यते) = ગ્રહણ કરાય છે

अग्घन्ति (अर्घ्यन्ते) = પૂજાય છે

णिल्लक्खं (निर्लक्ष्यम्) = દેખાયા વગર

घडिया (घटिता) = ઘડાઈ, અનુરૂપ કરવામાં આવી

घेप्पइ = જુઓ घिप्पइ

(૩૫)

दंसेइ (दर्शयति) = દેખાડે છે

सत्थ (सार्थ) = સાર્થ

पच्चभिण्णाया (प्रति-अभिज्ञाता = ઓળખાઈ ગઈ

विसूर (खिद्) = ખેદ કરવો

पुणजायं (पुनर्जातम्,=ફરીથી જન્મેલું

अब्भंग (अभ्यङ्ग) = માલિશ

णिव्वेय (निर्वेद) = સંસારથી વિરક્તિ

गोट्ठी (गोष्ठी) :

એક જાતનું મનોવિનોદનું સાધન. આજકાલ કલબનું જે સ્થાન છે તે પ્રાચીન ભારતમાં ગોષ્ઠી સભાનું સ્થાન હતું. એના વડે નાગરિકો અનેક પ્રકારના મનોવિનોદ કરતા. બુદ્ધિચતુર અને વાતચીતમાં કુશળ લોકોનો એ એક મેળાવડો હતો. વિદ્યા, ધન, શીલ, બુદ્ધિ અને આયુમાં સરખા એવા લોકો એક જગ્યાએ મળતા તે ગોષ્ઠી કહેવાતી. ગોષ્ઠી બે પ્રકારની થતી : સારી અને ખરાબ. સારી ગોષ્ઠીમાં વિદ્યા અને બીજી ક્રીડાઓ વડે મનોરંજન કરાતુ જ્યારે ખરાબ ગોષ્ઠીમાં જુગાર અને હિંસાનો પણ સમાવેશ થતો. ગોષ્ઠીઓના અનેક પ્રકાર હતા, જેમ કે પદ-ગોષ્ઠી, કાવ્ય-ગોષ્ઠી, જલ્પ-ગોષ્ઠી, ગીત-ગોષ્ઠી, નૃત્ય-ગોષ્ઠી, વાદ્ય-ગોષ્ઠી, વીણા-ગોષ્ઠી વગેરે. નૃત્ય, ગીત, વાદ્ય, ચિત્ર વગેરે કળાઓ અને કાવ્ય તથા કથાઓ આ ગોષ્ઠીઓના વિષયો હતા. કાવ્ય-ગોષ્ઠીમાં કાવ્ય-પ્રબંધોની રચના કરવામાં આવતી અને જલ્પ-ગોષ્ઠીમાં આખ્યાન, ઇતિહાસ, પુરાણ વગેરેનું શ્રવણ કરાવવામાં આવતું. પદ-ગોષ્ઠીમાં અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકા-ઉખાણાનો સમાવેશ થતો હતો

जंबुद्दीव : (जंबूद्वीप)

આ લોકના ત્રણ ભાગ તે ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક. ઊર્ધ્વલોકમાં દેવ, અધોલોકમાં નારકી જીવ અને મધ્યલોકમાં મનુષ્ય તથા પશુ, પક્ષી આ વગેરે રહે છે. મધ્યલોકમાં અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર છે. આ બધાની વચ્ચે જંબૂદ્વીપ આવેલો છે, જે એક લાખ યોજન પહોળો છે અને થાળી સમાન ગોળ છે. જંબૂદ્વીપ પોતે સમુદ્રથી ઘેરાયેલો છે. જે બંગડીની જેમ ગોળ (વલયાકાર) છે. લવણ સમુદ્ર પછી ક્રમશઃ અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર વલયાકારરૂપે આવેલા છે જંબૂદ્વીપની મધ્યે મેરુ પર્વત છે અને તેના ઉપર જંબૂ(જાંબૂ)નું ઝાડ આવેલું છે એટલે આ દ્વીપનું નામ જંબૂદ્વીપ છે. મેરુ પર્વતની આજુબાજુ વિદેહવર્ષ નામનો (મહાવિદેહ) ખંડ (દેશ) છે. આગળ મેરુપર્વતની દક્ષિણમાં ત્રણ ખંડો છે: હરિવર્ષ, હૈમવતવર્ષ અને ભરતવર્ષ (ભારતવર્ષ). વળી ઉત્તરમાં પણ ત્રણ ખંડો છે—રમ્યકવર્ષ, હૈરણ્યવતવર્ષ અને ઐરાવતવર્ષ. આ બધા સાત દેશો પૂર્વથી પશ્ચિમમાં ફેલાયેલા છે અને દરેક બે દેશોની વચ્ચે એક એક વર્ષધર પર્વત આવેલો છે. ભારતવર્ષની ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે અને પછી ઉત્તરોત્તર મહાહિમવાન્ નિષધ, નીલ, રુકમી તથા શિખરી પર્વત છે આ બધા પર્વતો અને દેશો (ખંડો) બંને બાજુ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્રને સ્પર્શ કરતા હોય છે. ભારતવર્ષની દક્ષિણે અને ઐરાવતવર્ષની ઉત્તરે પણ લવણ સમુદ્ર આવેલો છે.

પ્રકારની હોય છે, જેમકે અક્ષરચ્યુતક, માત્રાચ્યુતક, ગૂઢચતુર્થપાદ, પ્રશ્નોત્તર, બિંદુમતી, હૃદયાલિકા વગેરે. 'કુવલયમાલા'માં (પેરા નં. ૨૮૦) અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકાઓ (કાવ્ય–સમસ્યાઓ) આપેલી છે. આપણી કથામાં આવતા પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે:

(i) ગૂઢચઉત્થપાય (ગૂઢચતુર્થપાદ) :

કુવલયમાલા પ્રમાણે એના ત્રણ પાદમાં ચોથો પાદ છુપાયેલો હોય છે પણ આપણા ગ્રંથ પ્રમાણે ત્રણ પાદોના અર્થના સંદર્ભમાં ચોથો પાદ પૂરવો પડે છે.

(ii) પણ્હુત્તર (પ્રશ્નોત્તર) :

એક એવો પાદ જેમાં પ્રશ્ન અને ઉત્તર બંને હોય અથવા બે, ત્રણ અથવા ચાર પ્રશ્નો પુછાયા હોય અને એ બધાનો એક જ ઉત્તર હોય તો તે પ્રશ્નોત્તર કહેવાય છે. આપણા પ્રશ્નોત્તરમાં ત્રણ પ્રશ્નો પુછાયા છે અને એ ત્રણેયનો ઉત્તર એક શબ્દમાં આપવામાં આવ્યો છે જેનો પહેલો ભાગ પહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને બીજો ભાગ બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને સંપૂર્ણ શબ્દ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. પ્રશ્નોત્તરના અનેક ભેદ હોય છે.

(iii) બિંદુમતી :

પહેલા અને છેલ્લા અક્ષરને છોડીને જ્યાં અક્ષરો હોય ત્યાં માત્રાઓ સાથે માત્ર બિંદુઓ ગોઠવવાના. બિંદુઓની જગ્યાએ અક્ષરો પૂરીને જેનો અર્થ કહેવામાં આવે તે બિંદુમતી કહેવાય છે.

(iv) હિયાલિયા (હૃદયાલિકા) :

એવી ગાથા જેનો અર્થ ગૂઢ હોય એટલે જેનું હાર્દ સહેલાઈથી ન સમજાય અને છુપાયેલું હોય તે હાર્દને ઉત્તર રૂપે શોધી કાઢવું તે હૃદયાલિકા કહેવાય છે.

કુવલયમાલામાં હૃદય (ગાથા)નો ઉલ્લેખ છે તે હૃદયાલિકા વિશેનો જ છે.

भारहवास (भारतवर्ष) :

જંબૂદ્વીપમાં આવેલા સાત દેશોમાંથી છેક દક્ષિણમાં આવેલો એક દેશ. એની દક્ષિણે, પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્ર આવેલો છે. ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે. મધ્યમાં વેયડ્ઢ (વિંધ્ય) પર્વત છે. ગંગા અને સિંધુ નદીઓ હિમવાન્ પર્વતમાંથી નીકળીને ભારતવર્ષમાં વહે છે. પ્રથમ ચક્રવર્તી રાજા ભરત ઉપરથી આ દેશનું નામ ભારતવર્ષ થયું. હિંદુ પરંપરા પ્રમાણે પણ હિમાલય અને સમુદ્ર વચ્ચે આવેલો દેશ ભારતવર્ષ છે. બૌદ્ધ પરંપરા પ્રમાણે તો જંબૂદ્વીપ એટલે જ ભારતવર્ષ.

भैरवाचार्य :

ભૈરવ શિવનું જ એક ભયંકર રૂપ છે. ભૈરવાચાર્ય અને શૈવાચાર્યનો

वाणमंतर (वानव्यन्तर) :

વાણમંતર એટલે વ્યંતર દેવો. દેવો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે— વૈમાનિક, જ્યોતિષ્ક, વ્યંતર અને ભવનવાસી. વૈમાનિકો ઉચ્ચતમ કોટિના દેવો હોય છે અને જ્યોતિષ્ક દેવોથીય ઉપર આવેલાં વિમાનોમાં રહે છે. જ્યોતિષ્ક દેવોમાં સૂર્ય, ચંદ્રમા, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાઓનો સમાવેશ થાય છે: ભવનવાસી દેવો જંબૂદ્વીપની નીચે આવેલી પ્રથમ નરકભૂમિના ઉપરના ભાગમાં આવેલાં ભવનોમાં રહે છે. વ્યંતર દેવો આ લોકમાં પહાડના આંતરાઓમાં, ગુફાઓમાં અને વનના વિવરો વગેરેમાં રહે છે. વ્યંતરો આઠ પ્રકારના છેઃ કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ, ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ, ભૂત અને પિશાચ. તેઓ એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને ફરતા રહે છે અને મનુષ્યોની સેવા પણ કરે છે. દરેક જાતના વ્યંતર દેવોના બે બે ઈન્દ્રો હોય છે.

विज्जाहर (विद्याधर) :

એક અતિ માનવ જાતિના લોકો. તેઓ અનેક દૈવી શક્તિઓ ધરાવતા હતા. તેમાં આકાશગામિની-આકાશમાં ઊડવાની અને રૂપ-પરિવર્તન-કરી, ઇચ્છા પ્રમાણે પોતાનું રૂપ બદલવાની ખાસ વિદ્યાઓ હતી. તેઓ ખાસ કરીને વિજયાર્ધ (વિંધ્ય) પર્વત ઉપર વસતા હતા અને અલૌકિક વિદ્યાઓ ધરાવવાના કારણે તેઓ વિદ્યાધર તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રાકૃત સાહિત્ય વિદ્યાધરોની કથાઓથી ભરેલું છે.

वेताल :

સ્મશાન ઉપર વિચરણ કરનારા અને મૃત શરીર ઉપર તરાપ મારનાર એક પ્રકારના વિકૃત ભૂત અને પિશાચ દેવો.

લેખકશ્રીનાં અન્ય પ્રકાશન

1. Literary Evaluation of Paumacariyam. 1966.
2. Dictionary of Prakrit Proper Names. Pt. I & II. 1970, 1972.
3. A Critical Study of Paumacariyam (the oldest Jain Ramayan). 1970.
4. अभयकल्लाणयं. 1975.
5. शृङ्गारमञ्जरी सट्टक का हिन्दी अनुवाद. 1972-73.
6. Proportion of Prakrit in our Ancient Classical Dramas. 1974.
7. Bhagwan Mahavir, Prophet of Tolerance. 1975.
8. પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્ય-સંગ્રહ, ધોરણ-૧૧, ૧૯૭૬.
9. પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્ય સંગ્રહ, ધોરણ-૧૨, ૧૯૭૭.
10. પાલિ ગદ્ય-પદ્ય-સંગ્રહ, ધોરણ-૧૧, ૧૯૭૬.

(Under Preparation and Print.)

(i) Minute Study of the Language of वसुदेवहिंडी.

(ii) सर्व-सामान्य सरल प्राकृत (Middle Indo-Aryan Grammar) व्याकरण.

(iii) Proceedings of the Seminar in Prakrit Studies (held at Ahmedabad in 1973).

૫	૨૩	પ્રાકૃતકથાવલિ	પ્રાકૃત કથાવલિ
૬	૧૯	પુત્રી	પુત્રી
૭	૬	હાય છે	હોય છે
	૧૫	યાજ્ઞવલ્કય	યાજ્ઞવલ્ક્ય
	૨૫	અટ્ટહ-	અટ્ઠ-
૧૦	૮	અંતે	અંત
૧૨	૧૬	તો એ	તો ય
૧૩	૩	ભૈરવાચાર્યને	ભૈરવાચાર્યનો
	૬	રાત્રિચર્યા	રાત્રિચર્યા
	૭	પ્રગટ...નથી	પ્રગટ થતું નથી
૧૪	૧૪	પંચદંડ ની	પંચદંડની
	૧૬	કેટલો સમય	કેટલા સમય સુધી
૧૫	૧૧	ચૌદસે	ચૌદશે
	૨૮	મુગુટ	મુગટ
૧૬	૨૩	નૃત્ય	નૃત્ય
૧૭	૧૮, ૨૦	किं	किं
૧૯	૨	મધ્યવર્તી	મધ્યવર્તી વ્યંજન
	૨	जं	ज
	૭	(कदलादिकः)	(कदलादिकैः)
૨૦	૧૨	भुवर्णक्कपदीपे	भुवणेक्कपदीवे
૨૧	૨૯	અને...પ્રકારના	અને છરા સાથેના જા જાતના દાવપેચવાળા
૨૨	૧૩	પરિવ્રાજકના	પરિવ્રાજકનાં
	૨૪	સાર્થવાહમાં	સાથ માં

ભાષા-પરિચય

૨૪	૧૫	(ग्रभृति)	(प्रभृति)
૨૫	૨૦	मणांरह	मणोरह
૨૬	૧	सांहण	सोहण
	૭	द्वीव	दीव
	૧૪	सय्व	सव्व

४०	१	कुमार ?	कुमार !
	२	वमत्थि	व्वमत्थि
	१६	उवविट्टो	उवविट्ठो
	२४	विदुमती हिं	विंदुमतीहिं
	२५	,,	,,
४१	१२	सभीहियं	समीहियं
	२०	कर्हिं	कहिं
४४	३	पयट्ट	पयट्टं
	१५	समोहियं	समीहियं
	१६	किं	किं
४५	४	मुद्धडमुही	मुद्धडमुही
	१५	पट्टंसुयं	पट्टंसुयं
४६	१२	समोवगतस्स	समीवगतस्स
	१४	उववट्टो	उवविट्ठो
	२१	मणियं	भणियं
४७	८	मा णं	मासणं
	१०	—तरलंजीवियं	—तरलं जीवियं
	२१	मपयमणेण	संपयमणेण
८	१०	चिताउरा	चिंताउरा
	२१	ाव	वि
	२५	तम्भि	तम्मि
९	३	त्ति तओ	त्ति, तओ
	२४	इट्टदेवयं	इट्ठदेवयं
	२५	—हरिंण्णार	—हरिंदणार
०	२०	कट्टियं	कड्ढियं
१	२४	—फुमंता	—फुसंतो
	२६	—जणय णयरा	—जणय—णयरा—
	२७	नेडीए	नेडीए
३	४	मत्तरत्ताणं	मत्तरत्तेणं
	६	संकप्प विकप्प—	—संकप्प—विकप्प
	१५	अह	अहं
	२१	तुमं	तुमं

गोट्ठी (गोष्ठी) :

એક જાતનું મનોવિનોદનું સાધન. આજકાલ કલબનું જે સ્થાન છે તે પ્રાચીન ભારતમાં ગોષ્ઠી સભાનું સ્થાન હતું. એના વડે નાગરિકો અનેક પ્રકારના મનોવિનોદ કરતા. બુદ્ધિચતુર અને વાતચીતમાં કુશળ લોકોનો એ એક મેળાવડો હતો. વિદ્યા, ધન, શીલ, બુદ્ધિ અને આયુમાં સરખા એવા લોકો એક જગ્યાએ મળતા તે ગોષ્ઠી કહેવાતી. ગોષ્ઠી બે પ્રકારની થતી : સારી અને ખરાબ. સારી ગોષ્ઠીમાં વિદ્યા અને બીજી ક્રીડાઓ વડે મનોરંજન કરાતુ જ્યારે ખરાબ ગોષ્ઠીમાં જુગાર અને હિંસાનો પણ સમાવેશ થતો. ગોષ્ઠીઓના અનેક પ્રકાર હતા, જેમ કે પદ-ગોષ્ઠી, કાવ્ય-ગોષ્ઠી, જલ્પ-ગોષ્ઠી, ગીત-ગોષ્ઠી, નૃત્ય-ગોષ્ઠી, વાદ્ય-ગોષ્ઠી, વીણા-ગોષ્ઠી વગેરે. નૃત્ય, ગીત, વાદ્ય, ચિત્ર વગેરે કળાઓ અને કાવ્ય તથા કથાઓ આ ગોષ્ઠીઓના વિષયો હતા. કાવ્ય-ગોષ્ઠીમાં કાવ્ય-પ્રબંધોની રચના કરવામાં આવતી અને જલ્પ-ગોષ્ઠીમાં આખ્યાન, ઇતિહાસ, પુરાણ વગેરેનું શ્રવણ કરાવવામાં આવતું. પદ-ગોષ્ઠીમાં અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકા-ઉખાણાનો સમાવેશ થતો હતો

जंबुद्दीव (जंबूद्वीप)

આ લોકના ત્રણ ભાગ તે ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક. ઊર્ધ્વલોકમાં દેવ, અધોલોકમાં નારકી જીવ અને મધ્યલોકમાં મનુષ્ય તથા પશુ, પક્ષી આ વગેરે રહે છે. મધ્યલોકમાં અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર છે. આ બધાની વચ્ચે જંબૂદ્વીપ આવેલો છે, જે એક લાખ યોજન પહોળો છે અને થાળી સમાન ગોળ છે. જંબૂદ્વીપ પોતે સમુદ્રથી ઘેરાયેલો છે. જે બંગડીની જેમ ગોળ (વલયાકાર) છે. લવણ સમુદ્ર પછી ક્રમશઃ અનેક દ્વીપ અને સમુદ્ર વલયાકારરૂપે આવેલા છે જંબૂદ્વીપની મધ્યે મેરુ પર્વત છે અને તેના ઉપર જંબૂ(જાંબૂ)નું ઝાડ આવેલું છે એટલે આ દ્વીપનું નામ જંબૂદ્વીપ છે. મેરુ પર્વતની આજુબાજુ વિદેહવર્ષ નામનો (મહાવિદેહ) ખંડ (દેશ) છે. આગળ મેરુપર્વતની દક્ષિણમાં ત્રણ ખંડો છે: હરિવર્ષ, હૈમતવર્ષ અને ભરતવર્ષ (ભારતવર્ષ). વળી ઉત્તરમાં પણ ત્રણ ખંડો છે—રમ્યકવર્ષ, હૈરણ્યવતવર્ષ અને ઐરાવતવર્ષ. આ બધા સાત દેશો પૂર્વથી પશ્ચિમમાં ફેલાયેલા છે અને દરેક બે દેશોની વચ્ચે એક એક વર્ષધર પર્વત આવેલો છે. ભારતવર્ષની ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે અને પછી ઉત્તરોત્તર મહાહિમવાન્ નિષધ, નીલ, રુકમી તથા શિખરી પર્વત છે. આ બધા પર્વતો અને દેશો (ખંડો) બંને બાજુ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્રને સ્પર્શ કરતા હોય છે. ભારતવર્ષની દક્ષિણે અને ઐરાવતવર્ષની ઉત્તરે પણ લવણ સમુદ્ર આવેલો છે.

પ્રકારની હોય છે, જેમકે અક્ષરચ્યુતક, માત્રાચ્યુતક, ગૂઢચતુર્થપાદ, પ્રશ્નોત્તર, બિંદુમતી, હૃદયાલિકા વગેરે. 'કુવલયમાલા'માં (પેરા નં. ૨૮૦) અનેક પ્રકારની પ્રહેલિકાઓ (કાવ્ય-સમસ્યાઓ) આપેલી છે. આપણી કથામાં આવતા પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે:

(i) ગૂઢચઉત્થપાય (ગૂઢચતુર્થપાદ) :

કુવલયમાલા પ્રમાણે એના ત્રણ પાદમાં ચોથો પાદ છુપાયેલો હોય છે પણ આપણા ગ્રંથ પ્રમાણે ત્રણ પાદોના અર્થના સંદર્ભમાં ચોથો પાદ પૂરવો પડે છે.

(ii) પણ્હુત્તર (પ્રશ્નોત્તર) :

એક એવો પાદ જેમાં પ્રશ્ન અને ઉત્તર બંને હોય અથવા બે, ત્રણ અથવા ચાર પ્રશ્નો પુછાયા હોય અને એ બધાનો એક જ ઉત્તર હોય તો તે પ્રશ્નોત્તર કહેવાય છે. આપણા પ્રશ્નોત્તરમાં ત્રણ પ્રશ્નો પુછાયા છે અને એ ત્રણેયનો ઉત્તર એક શબ્દમાં આપવામાં આવ્યો છે જેનો પહેલો ભાગ પહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને બીજો ભાગ બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે અને સંપૂર્ણ શબ્દ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. પ્રશ્નોત્તરના અનેક ભેદ હોય છે.

(iii) બિંદુમતી :

પહેલા અને છેલ્લા અક્ષરને છોડીને જ્યાં અક્ષરો હોય ત્યાં માત્રાઓ સાથે માત્ર બિંદુઓ ગોઠવવાના. બિંદુઓની જગ્યાએ અક્ષરો પૂરીને જેનો અર્થ કહેવામાં આવે તે બિંદુમતી કહેવાય છે.

(iv) હિયાલિયા (હૃદયાલિકા) :

એવી ગાથા જેનો અર્થ ગૂઢ હોય એટલે જેનું હાર્દ સહેલાઈથી ન સમજાય અને છુપાયેલું હોય તે હાર્દને ઉત્તર રૂપે શોધી કાઢવું તે હૃદયાલિકા કહેવાય છે.

કુવલયમાલામાં હૃદય (ગાથા)નો ઉલ્લેખ છે તે હૃદયાલિકા વિશેનો જ છે.

भारहवास (भारतवर्ष) :

જંબૂદ્વીપમાં આવેલા સાત દેશોમાંથી એક દક્ષિણમાં આવેલો એક દેશ. એની દક્ષિણે, પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં લવણ સમુદ્ર આવેલો છે. ઉત્તરમાં હિમવાન્ પર્વત છે. મધ્યમાં વેયડ્ઢ (વિંધ્ય) પર્વત છે. ગંગા અને સિંધુ નદીઓ હિમવાન્ પર્વતમાંથી નીકળીને ભારતવર્ષમાં વહે છે. પ્રથમ ચક્રવર્તી રાજા ભરત ઉપરથી આ દેશનું નામ ભારતવર્ષ થયું. હિંદુ પરંપરા પ્રમાણે પણ હિમાલય અને સમુદ્ર વચ્ચે આવેલો દેશ ભારતવર્ષ છે. બૌદ્ધ પરંપરા પ્રમાણે તો જંબૂદ્વીપ એટલે જ ભારતવર્ષ.

भैरवाचार्य :

ભૈરવ શિવનું જ એક ભયંકર રૂપ છે. ભૈરવાચાર્ય અને શૈવાચાર્યનો

वाणमंतर (वानव्यन्तर) :

વાણમંતર એટલે વ્યંતર દેવો. દેવો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે—વૈમાનિક જ્યોતિષ્ક, વ્યંતર અને ભવનવાસી વૈમાનિકો ઉચ્ચતમ કોટિના દેવો હોય છે અને જ્યોતિષ્ક દેવોથીય ઉપર આવેલાં વિમાનોમાં રહે છે. જ્યોતિષ્ક દેવોમાં સૂર્ય, ચંદ્રમા, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાઓનો સમાવેશ થાય છે: ભવનવાસી દેવો જંબૂદ્વીપની નીચે આવેલી પ્રથમ નરકભૂમિના ઉપરના ભાગમાં આવેલાં ભવનોમાં રહે છે વ્યંતર દેવો આ લોકમાં પહાડના આંતરાઓમાં, ગુફાઓમાં અને વનના વિવરો વગેરેમાં રહે છે. વ્યંતરો આઠ પ્રકારના છે: કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ, ગંધર્વ, યક્ષ રાક્ષસ, ભૂત અને પિશાચ. તેઓ એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને ફરતા રહે છે અને મનુષ્યોની સેવા પણ કરે છે. દરેક જાતના વ્યંતર દેવોના બે બે ઈન્દ્રો હોય છે.

विज्जाहर विद्याधर) :

એક અતિ માનવ જાતિના લોકો. તેઓ અનેક દૈવી શક્તિઓ ધરાવતા હતા તેમાં આકાશગામિની આકાશમાં ઊડવાની અને રૂપ-પરિવર્તન-કરી, ઇચ્છા પ્રમાણે પોતાનું રૂપ બદલવાની ખાસ વિદ્યાઓ હતી. તેઓ ખાસ કરીને વિજયાર્ધ (વિંધ્ય) પર્વત ઉપર વસતા હતા અને અલૌકિક વિદ્યાઓ ધરાવવાના કારણે તેઓ વિદ્યાધર તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રાકૃત સાહિત્ય વિદ્યાધરોની કથાઓથી ભરેલું છે.

वेताल :

સ્મશાન ઉપર વિચરણ કરનારા અને મૃત શરીર ઉપર તરાપ મારનાર એક પ્રકારના વિકૃત ભૂત અને પિશાચ દેવો.

લેખકશ્રીનાં અન્ય પ્રકાશન

1. Literary Evaluation of Paumacariyam. 1966.
2. Dictionary of Prakrit Proper Names. Pt. I & II. 1970, 1972.
3. A Critical Study of Paumacariyam (the oldest Jain Ramayan). 1970.
4. अभयक्खाणयं. 1975.
5. शृङ्गारमञ्जरी सट्टक का हिन्दी अनुवाद. 1972–73.
6. Proportion of Prakrit in our Ancient Classical Dramas. 1974.
7. Bhagwan Mahavir, Prophet of Tolerance. 1975.
8. પ્રાકૃત ગદ્ય–પદ્ય–સંગ્રહ, ધોરણ–૧૧, ૧૯૭૬.
9. પ્રાકૃત ગદ્ય–પદ્ય સંગ્રહ, ધોરણ–૧૨, ૧૯૭૭.
10. પાલિ ગદ્ય–પદ્ય–સંગ્રહ, ધોરણ–૧૧, ૧૯૭૬.

(Under Preparation and Print.)

(i) Minute Study of the Language of वसुदेवहिंडी.

(ii) सर्व–सामान्य सरल प्राकृत (Middle Indo–Aryan Grammar) व्याकरण.

(iii) Proceedings of the Seminar in Prakrit Studies (held at Ahmedabad in 1973).

४०	१	कुमार ?	कुमार !
	२	नमत्थि	नत्थित्थि
	१६	उवविट्ठो	उवविट्ठो
	२४	चिंतुमतो ति	चिंतुमतोति
	२५	,,	,,
४१	१२	गब्भाहिंयं	गब्भाहियं
	२०	कहिं	कहिं
४४	३	पयट्ट	पयट्टं
	१५	गमोहियं	गब्भाहियं
	१६	किं	किं
४५	४	मुद्दवडमुद्दी	मुद्धडमुद्दी
	१५	पट्टंसुयं	पट्टंसुयं
४६	१२	गमोवगतस्स	गब्भावगतस्स
	१४	उवविट्ठो	उवविट्ठो
	२१	मणियं	भणियं
४७	८	मा णं	मामणं
	१०	—तग्गलेंजीवियं	—तग्गले जीवियं
	२१	मपयमणेण	मंपयमणेण
४८	१०	चिताउरा	चिंताउरा
	२१	वि	वि
	२५	तम्मि	तम्मि
४९	३	त्ति तओ	त्ति, तओ
	२४	इट्ठदेवयं	इट्ठदेवयं
	२५	—हरिंणार	—हरिंदणार
५०	२०	कड्डिदय	कड्ढिदयं
५१	२४	—फुसंता	—फुसंतो
	२६	—जणय णयग	—जणय—णयग—
	२७	चेटीए	चेडीए
५३	४	मत्तरत्तणं	मत्तरत्तेणं
	६	संकप्प विकप्प—	—संकप्प—विकप्प
	१५	अह	अहं
	३१	तुमं	तुमं

४०	१	कुमार ?	कुमार !
	२	वमत्थि	व्वमत्थि
	१६	उवविट्टो	उवविट्ठो
	२४	विदुमती हिं	विंदुमतीहि
	२५	”	”
४१	१२	मभीहियं	समीहियं
	२०	कहिं	कहिं
४४	३	पयट्ट	पयट्टं
	१५	समोहियं	समीहियं
	१६	किं	किं
४५	४	मुद्घडमुही	मुद्धडमुही
	१५	पट्टंसुयं	पट्टंसुयं
४६	१२	समोवगतस्स	समीवगतस्स
	१४	उवविट्टो	उवविट्ठो
	२१	मणियं	भणियं
४७	८	मा णं	मासणं
	१०	—तरलंजीवियं	—तरलं जीवियं
	२१	मपयमणेण	संपयमणेण
४८	१०	चिताउरा	चिंताउरा
	२१	वि	वि
	२५	तम्भि	तम्मि
४९	३	त्ति तओ	त्ति, तओ
	२४	इट्ठदेवयं	इट्ठदेवयं
	२५	—हरिणार	—हरिंदणार
५०	२०	कद्दिदय	कद्दियं
५१	२४	—फुमंता	—फुसंतो
	२६	—जगय गयग	—जगय—गयग—
	२७	चेडीए	चेडीए
५३	४	मत्तरत्तगं	मत्तरत्तगं
	६	संकप्प विकप्प—	—संकप्प—विकप्प
	१५	अह	अहं
	३१	तुमं	तुमं

૭૫	૧૬		શરીર·ચિંતા	શરીર ચિંતા
	૨૯		વસ્તીવાળું	વસતીવાળું
૭૬	૧૧		મધ્યાક	મધ્યાન્હ

શબ્દ સમજૂતી

૭૭-૧-૨૬			णिद्घाए	णिद्दाए
૭૯-૧- ૧			विदुमर्ता	विंदुमती
	૧૧		गृहीत्त	गृहीत
૭૯-૨- ૨			चतुरद्गपिटक	चतुरङ्गपिटक
	૧૩		वांछत	वांछित
	૧૪		—जङ्ग	—जङ्घ
	૨૫		व च्चह	वच्चह
	૨૮		(दशू	(दशू
૮૦-૧-૧૬			सेविताथाः	सेवितायाः
	૨૩		वस्न	वस्त्र
	૨૫		तल्लींन	तल्लीन
૮૦-૨-૨૫			विघ्न	विघ्न
૮૨	૧	૭	—व्यन्तर	—व्यन्तर
	૧	૨૭	(पठ—	(पट्ट—
	૧	૩૦	વાતા—	વાર્તા
	૨	૨	—मिद—	—मिद्ध—
	૨	૨૫	आपत्तिया	आणत्तिया
	૨	૨૭	(पहेलिका)	(प्रहेलिका)
૮૩	૧	૧	(हृदयालिका)	(हृदयालिका)
	૧	૨૭	ऋपभ—	ऋषभ—
	૧	૨૯	—मम्मजगाइय	मम्मज्जगाइय
	૨	૪	(मुकुड)	('मुकुड'
૮૪	૨	૮	(श्रम)	(श्रम्)
	૨	૧૩	म्वट—	(म्वल—
૮૬	૧	૧	ચમત્કારા	ચમકારા
૮૬	૧	૧૯	(आलीन)	(आलीन)
૯૨		૧૪	जम्बुद्वीप	जम्बूद्वीप
		૨૧	જંબૂદ્વીપની	જંબુદ્વીપની
૯૩		૧૩	સમ્યગ—	સમ્યગ્—
૯૫		૨૯	વિપ્યુ	વિપાક